

A KOHNER CSALÁD VÁLLALKOZÁSAI

ELŐSZÓ

A Kohner család Lipcséből Csehországon keresztül vándorolt Pestre az 1830-as évek végén. A család a pénzügy és az ipar fellendülésével, a gründolás kezdeti időszakában vetette meg a lábát a magyar gazdasági vezetők és nagykereskedők (Großhändler) rétegében. Kapcsolatrendszerük révén a családi vállalkozás (Unternehmen) érdekeltsége egyre gyarapodott, és amelyet a Kohner Adolf Fiai cég által irányítottak, esetleg finanszíroztak. A gazdaság és a kultúra területén elért kimagasló eredményeikért bárói címet kaptak, így az új gazdasági elit, a pénzügyi arisztokráta és az iparbarók csoportjába tartoztak. Rangjuk erős gazdasági kapcsolatrendszerüknek és a Kohner Adolf Fiai cég aranyainak volt köszönhető. A társadalmi ranglétrán legmagasabbra emelkedő családtag, dr. báró Kohner Adolf több gazdasági, társadalmi és vállalási szervezet elnöke és tagja volt, és tevékenyen támogatta a művészeket is. Többek között Fényes Adolf festőművész patrónusa, a Szépművészeti Múzeum mecénása volt. A politikai életben nem vett részt, de élete során négy volt vagy leendő magyar miniszterelnökkel állt üzleti kapcsolatban.¹

Szekfü Gyula, a nagy magyar történetíró, *Három nemzedék* című munkájában e liberális indíttatású nemzedékek egymástól való eltéréseire helyezte a hangsúlyt, amelyek a folytonosság és a változás hordozói, mind a népesség újratermelésében, mind kulturális területen. Tipikusan az első nemzedék határozza meg azt a szellemi és tárgyi örökséget, amelyet továbbadnak az leszármazottnak. Tanulmányom kísérletet tesz e család bemutatására vállalkozásaik tükrében, több nemzedéken keresztül, a felemelkedéstől a hanyatlásig.

A KOHNER-KLÁN FELEMELKEDÉSE

Kohnerék és a hasonló, pesti nagykereskedő-családok klán-szerű csoportként működtek. A klánnak Bodrogi szerint három típusa van: patriklán, matriklán és az avunkuklán.² A mi esetünkben az elsőről beszélhetünk. A patriklán egy östől fiúágon (patrilineáris, apaági) leszármazók rokoni csoportja. Valódi rokonok alkotják, ami alatt a genetikai-biológiai kapcsolatokon alapuló, vér- (konszangvinális) és házassági kapcsolatok révén szerzett házassági (affinális) rokonokat (feleség) értjük. A család női leszármazottainak gyermekei már nem tartoztak a klánhoz, mert ők a közös őshöz csak leányágon, anyjuk révén kapcsolódtak. A klánt patriarchális, hierarchikus, tradicionális jellegű családok alkotják, feje a legidősebb férfi (szenior),³ apa vagy a nagybácsi, aki hatalommal rendelkezik családjában minden tagja, férfiak és nők felett.

A klán fejének hatalmát korlátozza, hogy a klánt fenn kell tartani, ennél fogva az apa nem tagadhatja ki fiát a klánból, nem akadályozhatja meg, hogy megnősüljön, mert ezzel a klán folytatását szüntetné meg. Az apa – a senior – kötelességei a jogok, státusok számontartása, a vagyon, a birtok és a cég megőrzése, gyarapítása, kezelése. Továbbá utódok nemzése, a birtok és a cég átadása a fiúk részére, a lányok kiházásítása, ők pénzben kifizetett hozományt kaptak, birtokot, cégbeli részesedést nem.⁴

A Kohner család őse Kohner (Kuhner) kereskedő az első nemzedék tagja, az utódok emlékezete szerint fiaival, Henrikkel (Heinrich Kuhner) és Adolfal, a második generáció tagjaival Lipcséből jöttek Csehországon keresztül Pestre, ahol toll- és terménykereskedelemből éltek.⁵ Henrik, a legidősebb fiú 1804-ben vagy 1805-ben született a csehországi Neumarktban, felesége Porges Júlia Anna. Öccse Adolf (Abraham Adolf Kuhner) 1814-ben vagy 1815-ben született Csehországban, felesége Sváb Lőrinc⁶ pesti nagykereskedő, földbirtokos lánya Sváb Lujza. Adolf és Henrik mint tehetséges és bátor vállalkozók, mezőgazdasági terménykereskedelemmel foglalkoztak.

A család első és második nemzedéke az 1830-as évek végén telepedett le Pesten. A pesti hitközség születési anyakönyvének bejegyzésében jelenik meg először a Kohner név, még Kuhner változatban, amikor 1840-ben Kohner Adolf fia Zsigmond (Sigmund Kuhner) született. Zsigmond iskoláit Pesten kezdte el, majd 1854-től 1858-ig kereskedelmet tanult Lipcsében. Gazdasági pályája a családi cégénél indult, majd az Angol-Magyar Bankba és innen a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankba (PMKB) került, és annak meghatározó személyisége lett.⁷

A harmadik nemzedék képviselői, Kohner Zsigmond és testvérei, Károly, Ágoston és az ifjú Henrik, családjuk karizmatikus képviselői voltak, akik elindítják a gründerizációs folyamatot⁸, az alapításokat, amit majd a negyedik nemzedék, dr. Kohner Adolf és unokatestvérei Vilmos, Jenő és Alfréd túlszárnyalnak. A klán tagjai jól ismerték a hasonló gazdasági érdekeltségű családokat, egymás között házasodtak, utódaik segítettek, támogatták egymás cégeinek üzleti tevékenységét, ami az igazgatósági részvényes névjegyzékekben jól megfigyelhető.

Az 1840-es években már tudvalevő volt, hogy a vasútvonalak kiépítésével majd csökken a szállítási idő, és költsége is, illetve Pest szerepe a kereskedelemben növekedni fog. Az 1850-es évektől kezdődően a termény-, dohány-, fa- és bőrkereskedelem dinamikus fejlődött, ami egyrészt a gőzvasút, gőzhajó, gőzcséplőgépek modernizálásával, másrészt a pénzügyi tőke – elsősorban az osztrák, illetve a kibontakozó magyar tőke – megjelenésével magyarázható.⁹

A kereskedelmi cégek alapításának fontos tényezője a jogi háttér változása, ami megteremtette a lehetőséget, hogy a zsidók iparúzéshez és kereskedéshez kezdjenek, ami végül is a modern gazdaság kialakulásához járult hozzá.

Az 1840. évi XV. tc. létrehozta a váltótörvényszéket,¹⁰ a XVI. tc. pedig kimondta, hogy rendes kereskedő (Händler, Handelsmann, Kaufmann) az lehet, aki kereskedési címét (Handlungsfirma) bejegyezteti, és rendes könyvet (Handelsbuch) vezet a kereskedésről, illetve váltótörvényszékeknél vezetett aláírási címkönyvbe (Firma-Protocoll, Firmenprotocoll) bejegyezték.¹¹ Az 1864. évi januári udvari rendelet¹² előírta a cégjegyzékvezetést, ahol az egyéni kereskedőket az egyéni cégjegyzékbe, a társas cégeket¹³ társas cégjegyzékbe kellett bejegyeztetni.¹⁴ Majd az 1875. évi kereske-

delmi törvény (XXXVII. tc.) értelmében minden társas céget és a kisipar körét meghaladó üzletkörű egyéni céget a vállalat telephelye szerint illetékes törvényszéknél felállított cégjegyzékbe be kellett jegyeztetni. A cégbíróssággal kapcsolatos törvényeken kívül a vállalatok létrejöttét és fejlődését segítette még a helyi érdekű vasútról szóló törvény, valamint az ipar- és cukortörvény. Ezeknek köszönhetően Kohnerék gazdasági érdekeltségei a 19. század végére nagyot fejlődtek.¹⁵

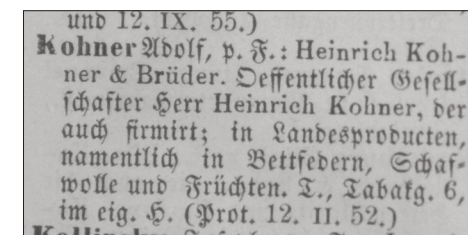
Az első cégbírósságilag bejegyzett Kohner cég (Firma, offene Handelsgesellschaft) a Kohner Henrik és Testvérei (Heinrich Kohner & Brüder, Heinrich Kohner et Brüder) volt, melyet Kohner Henrik és Adolf alapított 1852 előtt.¹⁶ Az 1850-es években már jól működő cég¹⁷ a terézvárosi Dohány utca (Tabakgasse) 6. szám alatt toll- és terménykereskedést folytatott. A forrásokban Kohner Adolf neve szerepel többször, valószínűleg ő játszott fontosabb szerepet és a család (klán) feje lehetett. 1854-ben a Pesti Nagykereskedő Társaság 150–160 fős listájában Kohner Adolf (Adolph Kohner, Adolph Kuhner) neve is ott szerepelt.¹⁸ Ekkor már elérték a nagykereskedelemben szükséges feltételeket, hat éves gyakorlatot, a 30 000 forintos anyagi háttérrel, és a szabályszerű könyvvitelt.¹⁹ 1860-ban Adolf meghalt, a vagyonát legidősebb fia, a nagykorúsított Zsigmond örökölte, ami a cég fele tulajdonrésze volt. 1862-ben Zsigmond nagybátyával, Henrikkel újból megalapította a Kohner Henrik és Testvérei céget, amelyet cégbírósságilag 1864-ben jegyezték be.²⁰

Zsigmond 1862-ben Pesten feleségül vette Schossberger Lujzát (Luisa Schossberger) (1843–1879), akinek apja Schossberger Simon Vilmos nagykereskedő volt. Ekkor a Dohány utcából a felesége családja által épített, Nádor utca 19.²¹ szám alatt lévő Schossberger házban (palotában) levő 11 helyiséges lakásba költözött.²²

Az 1865. évi társasági szerződés (Gesellschaftsvertag) értelmében Zsigmond testvére Kohner Károly is beltág lett a cégben. A közös összhang nem sokáig maradt meg, feltehetőleg családi viszály, veszekedés folytán 1872-ben Zsigmond és Károly kiléptek a társaságból és még ugyan ebben az évben megalapították a Schossberger házban a Kohner Adolf Fiai közkereseti társaságot. Későbbiekben idősebb Kohner Henrik nem jelent meg velük közösen, és más részvénytársulatokban sem lett részvényes.

Az egyedül maradt idősebb Henrik egy évig maga irányította a céget, majd megrendült egészségi állapota miatt kilépett és visszavonult, majd a cég irányítását fiának, Károly Jakabnak adta át. Feltételnek szabta, hogy a cég hírnevét növeli, és nevét nem változtatja meg.²³ Kohner Károly Jakab 1850-ben született a csehországi Neumarktban, majd apja tanította – feltehetőleg kereskedelmi és közgazdasági ismeretekre. Belügyminiszteri engedéllyel²⁴ az apja nagykorúsította, majd Pest Város Főkapitányi Hivatala, mint iparhatóság, iparúzési engedélyt (iparjegy) adott neki, ter-

Kohner Henrik és Testvérei cég hirdetése
Pester Lloyd Kalender für das Jahr 1859.

ménykereskedési ipar folytatására a Dohány utca 6. szám alatt. Ekkor feleségül vette a gazdag Fischl Testvérei²⁵ cég tulajdonosának, Fischl Guttmann (1827–1890) nagykereskedőnek, a Dirsztay bárói család megalapítójának lányát, Fischl Jennyt.

Kohner Henrik és Fia cég 1876-ban már a Dohány utca 12. szám alatt volt, terménykereskedéssel foglalkozott, az utolsó adat a cégről 1883-ból maradt fenn, amelyben megszűnéséről kapunk információt.

A korábban említettek szerint 1872-ben Kohner Zsigmond és Károly megalapították a Kohner Adolf Fiai közkereseti társaságot, majd év végén Ágoston is társult velük. – Kohner Adolf legkisebb fia, Ágoston 1841-ben született Pesten, svájci egyetemen szerzett mérnöki diplomát. 1872-ben vette feleségül Stein Rózát. – A Kohner Adolf Fiai cég irodája az 1870-es években a Nádor utca 19. szám alatt volt megtalálható, később a Dohány utca 6. és 14. szám alá, majd innen a Deák Ferenc tér 1. alá költözött. A lipótvárosi (Leopoldstadt) Nádor utca és környéke az üzleti negyedhez, a Cityhez²⁶ tartozott, ahol különféle pénzügyi és ipari cégek központi irodái sorakoztak, például az üzleti partner Hatvany-Deutschék cégének az irodája is. A terézvárosi (Theresienstadt) Dohány utca és Király utca közötti rész és környéke kisebb cégek sokaságának telephelye volt, ahol néhány nagyobb cég is elhelyezkedett. A Kohner Adolf Fiai 1872-től 1920-ig földbirtokvásárlással, bérlettel, annak megművelésével és terményeik (gabona és gyapjú) eladásával, dohánykereskedelemmel, vasútépítéssel és iparvállalatok alapításával foglalkozott. Kiterjedt rokon és gazdasági kapcsolataik révén piaci és felvásárlási lehetőségeik adottak voltak. A cég vagyonáról nem sokat tudunk, mert nem volt nyilvános számadásra kötelezett cég. Egy 1881-ben íródott levélből az derül ki, hogy Kohner Zsigmond része 1872-től 1878-ig 4158 forint, 19 krajcárral gyarapodott.

A hazai gabonakereskedelem központja a 19. század elején Pest lett. A terménykereskedők már az 1840-es és 1850-es években, a helyi kávéházakban állandó gyűléseket tartottak, de ez nélkülözött minden szervezeti és felügyeleti felállást. 1853-ban a Helytartótanács létrehozta a Pesti Lloyd Társulatot, amit 620 polgár-kereskedő kezdeményezett, köztük az első Kohner nemzedék tagjai, Henrik és Adolf.²⁷ A Társulat közvetlen célja a kereskedelem központjává lenni, összefogni a kereskedőket, akik a Társulat kebelében találkozhattak egymással eszmecsere, közgazdasági kérdések, ügyes-bajos dolgaik megvitatása kedvéért. A kitűzött fő cél a kereskedelem, az ipar és a mezőgazdaság érdekeinek előmozdítása volt, amit lap- és könyvkiadással kívántak támogatni.²⁸ A Pesti Lloyd Társulat az ország egyik legrégebbi, tekintélyes érdekvédelmi szervezete, megelőzte alapítási időben a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségét (GYOSZ, 1902) és más, különféle ipari egyesületeket.

Ennek a tekintélyes Társulatnak lett tagja 1865-ben, majd 1892-ben elnöke Kohner Zsigmond, majd a pozícióban unokaöccse, dr. báró Kohner Adolf követte,²⁹ aki szívesen olvasta a *Pester Lloyd*-ot, a Társulat lapját. Erről így ír Radnóti László a 20. század elején élt közgazdasági szakíró: „Megdöbbenően hiú ember és szinte beteges mohósággal szürcsöli azt a dicsérdízműt, amelyet házilag szállítanak neki, a *Pesti Lloyd Társulat* elnökének, a *Pester Lloyd* hasábjain”³⁰

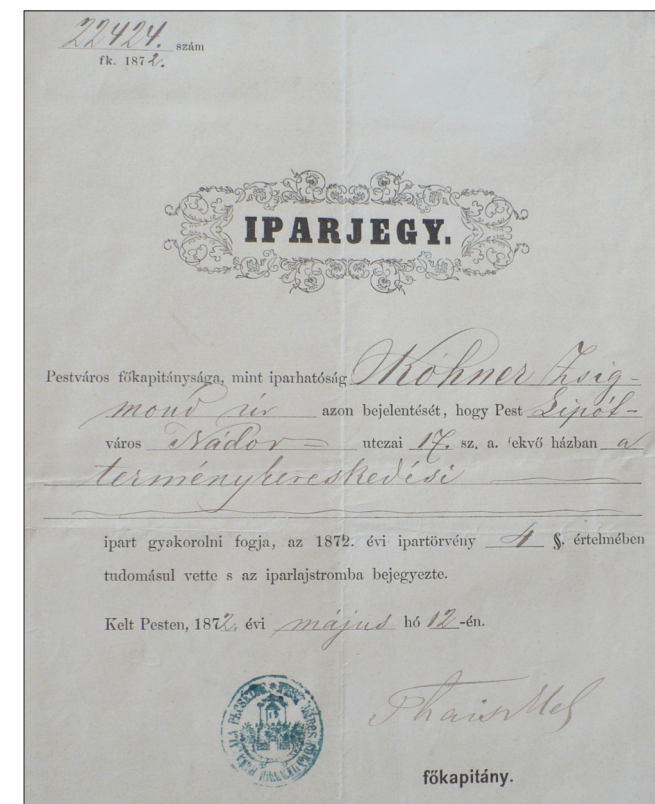
A család majdnem minden férfitagja megfordult a Társulat által 1854-ben felállított Gabonacsarnokban. Kohnerék meghatározott szabályok szerint adták-vették a

„mindennemű szemeséle-tet” a szokásos hetivásári napokon. Ebből a Gabonacsarnokból fejlődött ki a nagy gazdasági fellendülés legelején a Budapesti Árú- és Értéktőzsde,³¹ amelynek működésében tevékenyen részt vett a Kohner család, illetve itt alapozták meg gazdasági kapcsolatrendszerüket. Itt ismerték meg a Brüll, Strasser, Dirsztay, Schossberger, Hatvany-Deutsch, Herzog, Weiss, Kornfeld és más családok tagjait, akikkel különféle ipai és pénzügyi vállalatokat alapítottak, ahogy azt érdekeik megkövetelték.

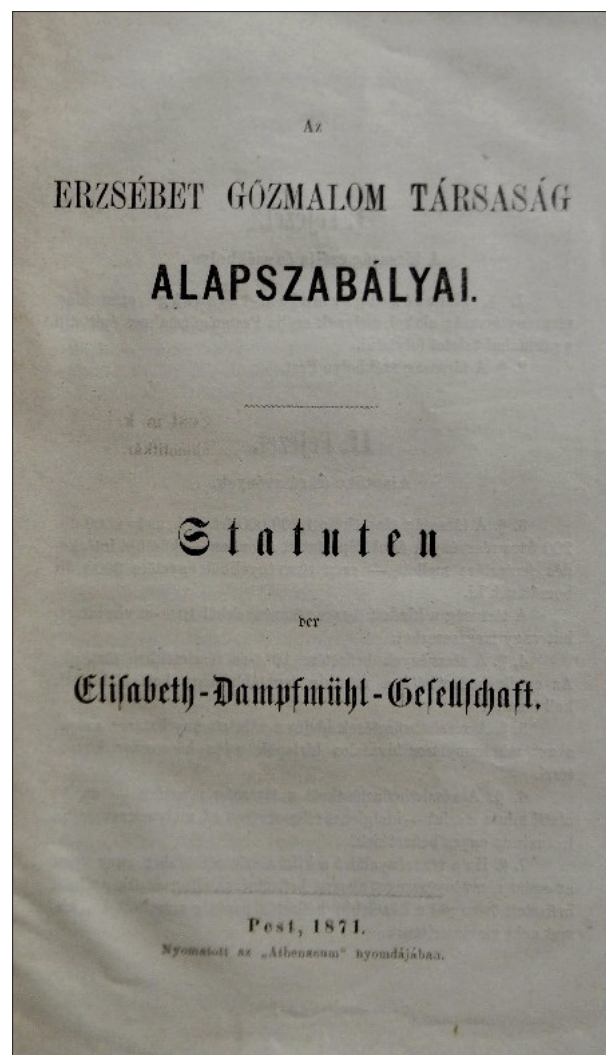
A tőzsdét a tagok alkották, akik „feddhetetlen jellemű férfiszemélyek”, állandóan Budapesten lakó, „magyar nyelvet bíró”, cégjegyzékbe bejegyzett kereskedők, a kisipar körét meghaladó „iparűzők, mezőgazdák” és hatósági közegek lehettek.³² A tőzsde vezetője a tőzsdetanács, amely 30–50 fő tanácsosból állt, az elnök és helyettesei közülük kerültek ki. 1876–1913 között tőzsdetanácsos volt Kohner Zsigmond, Ágoston, dr. báró Kohner Adolf és Jenő.

Kohnerék a 19. század végére, a 20. század elejére a legvagyonosabb zsidó nagypolgári családok közé számítottak Pesten. A terménykereskedelemből kiinduló anyagi gyarapodásuk a banki, ipari beruházások, földbirtokvásárlások és bérletek felé fordulva folytatódott, és növelte a vagyont. A földbirtok szerzése ezen túl presztízst, rangot is jelentett, a többségi társadalomba való beolvadást, az elitbe való bekerülést segítette elő.

A zsidó nagykereskedőknek földbirtok bérletére és megszerzésére a jogi háttér adott lehetőséget. II. József 1783-as rendelete engedélyezte a bérletet,³³ majd a zsidókról szóló 1840. évi XXIX. törvény biztosította a szabad letelepülést a városokban, és biztosította a szabad kereskedelem és ipar gyakorlását is. Az 1860. februári uralkodói rendelet³⁴ a zsidó személyeket³⁵ is felruházta a birtokképeség, az ingatlanszerzés jogával, majd az 1867-ben és 1895-ben hozott törvények egyenjogúvá tették a polgári és politikai jogokban és a vallás tekintetében.

Kohner Zsigmond iparjegye, 1872.
BFL, VII.2.e régi Cg. 1876/21, Cg. 7776

Erzsébet Malom alapszabálya
BFL, Okm. 59

(major, majorság, allodium, prädium) voltak a jász-nagykun-szolnok vármegyei Felsőszászbereken,³⁹ Besenyszögön, Nagyvivánon, és az ország más pontjain, ahol állattenyésztéssel, növénytermesztéssel és nyersanyagok feldolgozásával foglalkoztak. A család uradalmi birtokokközpontja Felsőszászbereken volt. A Kohner-család és a családi cégek közösen birtokolták a saját és bérelt uradalmakat, nem egyértelmű, hogy a földbirtok személyes- vagy cégtulajdon, a határvonalak összemosódnak.

A család nemesi előnevét adó Szászbereket 1870-es évek végén (1878) vették meg báró Orczy György örököseitől.⁴⁰ Az uradalmat átalakították, modernizálták és mintabirtokot hoztak létre, ahol marha- és sertéshízlalással, lótenyésztéssel, tejtermelés-

A Kohner család első földbirtokát Kocsóháton (prädium Kocsóhát)³⁶ idősebb Kohner Adolf szerezte meg Sváb Lujzával kötött házassága révén, ahol szomszédjaik báró Sina Simon örökösei voltak. A birtok majorságból és körülötte szántóföldekből, a majorság belső-, nagy-, kis- és Lujza-(Luisa) majorból állt. Az 1885-ben felvett becslési jegyzőkönyv szerint a birtokon egy téglából épült, szegényes, zsindelyes tetőzettel ellátott laképület (kastély) állt, amelynek 13 szobája (vagy terme), konyhája, kamrája és egyéb mellékhelyiségei voltak, mellette cselédlak állt. A kastélyt díszkert vette körül, benne ket-tős üvegházzal. A kastély 25000 forintot, a cselédlak 5000 forintot, a kert üvegházzal 4000 forintot, az egész összesen 34000 forintot ért. A birtok teljes értéke 1017510 forintot tett ki.³⁷

A következő földbirtokukat Kékkön, árverés útján vették meg 190000 forintért a Balassa családtól 1863-ban.³⁸

A Kohner-családnak nagy-kiterjedésű és mintaszerűen vezetett birtokai, uradalmi

sel, cukorrépa- és gabonatermesztéssel, szeszfőzéssel, keményítő- és konzervgyártással foglalkoztak. A régi klasszicista kúriát (kis kastély) felújították, majd 1901 körül egy szecessziós stílusú kúriát (nagy kastély) is építettek.

A földbirtok elsődlegesen mezőgazdasági termőterületként játszott szerepet, majd a malom-, a cukor-, a tej- és a húsiparhoz kapcsolódó bázist jelentette. Kohnerék a gabonakereskedelem mellett a malomipar fejlesztésben, a malomalapításban is részt vettek, mint az Erzsébet Malom⁴¹ esetében, amely első ipari befektetésük, 1868-ban. Az őrlési mennyiség a kezdeti időszakban 341000 mázsa volt. Az alapítók között ott voltak a faiparból ismert Neuschloss-, vagy a malomiparból ismert Baumgarten- és Reusz-családok képviselői, és Kohner Károly. – Károly 1841-ben született Pesten, felesége a fiatalon elhunyt Stein Ida volt.

– Nevéhez fűződött a malom vezető szerepének megerősítése, mint igazgatója az ország vezető malmává fejlesztette, majd 1886-ban megszerezte a temesvári Pannónia Malmot is.⁴² A pesti Pannónia Malomnak pedig 1889-től 1895-ig részvényesei voltak, amikor is a két malom fuzionált, a Pannónia beolvadt az Erzsébet Malomba.⁴³ A pesti bővítés Zsigmond nevéhez kapcsolódott, aki 1880-tól volt részvényese az Erzsébet Malomnak, és mint a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank (PMKB) alelnöke anyagilag tudta támogatni annak bővítését. Zsigmond öccse, Károly halála után a malom alelnöke lett, 1894-től 1899-ig. 1908-ban meghalt, utóda unokaöccse dr. Kohner Adolf lett, és ekkor az Erzsébet Malom őrlési mennyisége már 2000000 mázsa gabona volt.

A budapesti liszttermelés a századforduló táján hanyatlóban volt, csökkent a liszt-

HIRDETÉSEK.

Pesti Magyar Kereskedelmi Bank
BUDAPEST,
V. kerület, Dorottya-utca 1. szám, saját ház.
ALAPITTATOTT 1842.
Befizetett részvény-tőke 30.000,000 korona.
Tartalékalap 24.800,000 korona.

Üzletköre:
Leszámitol bel- és külföldi váltókat és kisorsolt értékpapírokat.
Előleget nyújt értékpapírokra és árukra.

Jelzálog-kölcsönöket
engedélyez ház- és földbirtokokra, ugyancsak községeknek.

Pénzbetéteket átvesz
takarékpénztári könyvekre, pénztári utalványokra és folyó számlára, mely utóbbiak felett cheque-vel rendelkezhetni.
Megbízásokat elfogad értékpapírok vételére vagy eladására, úgy a budapesti és bécsi, valamint bármely külföldi tőzsdén.
Elvállal megbízásokat bel- és külföldi váltók, szelvények és kisorsolt értékpapírok értékének beszedésére.
Letét és megőrzés végett átvesz értékpapírokat, okmányokat és más értéktárgyakat.
Rendelkezésre tart a felek saját zárai alatt álló tartályokat (Safe deposits).

Fentart továbbá
VÁLTÓ-ÜZLETET
V., Dorottya-utca 1. sz. a. saját házában
és a következő városi fiókintézeteket:

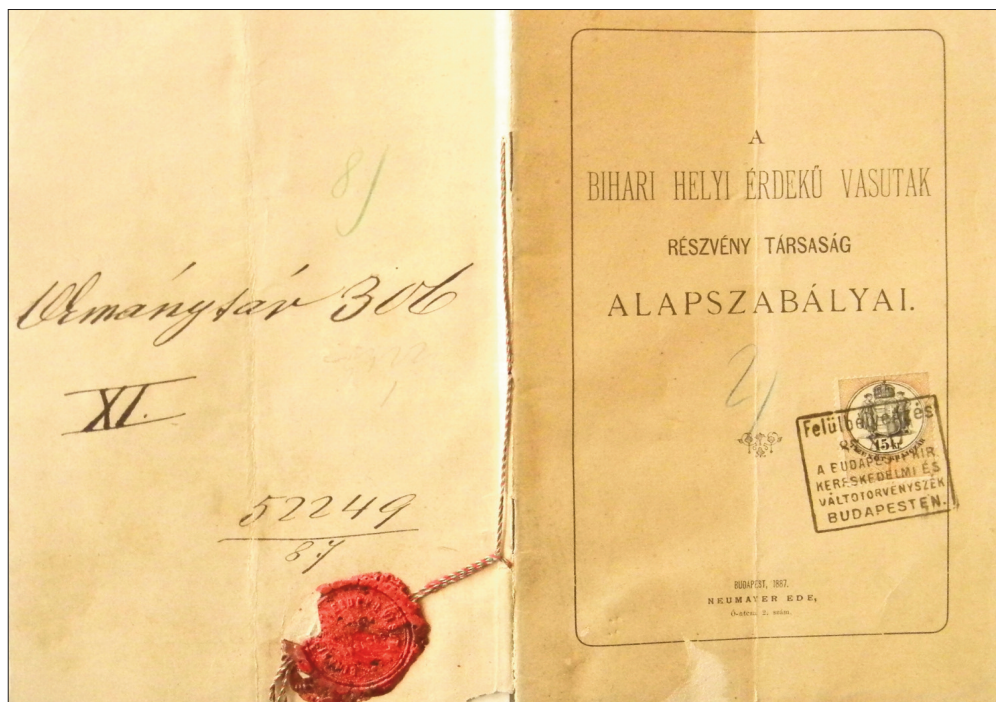
1. Belvárosi fiókosztály:
- IV. kerület, Kossuth Lajos-utca és Károly-körút sarkán
2. Terézvárosi fiókosztály:
- VI. kerület, Andrássy-ut 21. szám
3. Budai fiókosztály:
- II. kerület, Fő-utca 4. szám
4. Budapest-köbányai fiókosztály:
- X. kerület, Fő-ut 3. szám
5. Lipótvárosi fiókosztály:
- V. kerület, Váci-körút 74. sz.
6. Józsefvárosi fiókosztály:
- VIII. kerület, József-körút, Baross-utca sarkán

melyek egyenlő feltételek mellett váltó-üzleti műveletekkel és ugyanazon üzletágakkal foglalkoznak, mint az anyaintézet.

Magyar Compass 1900/1. XXVIII. évfolyam.

A PKMB hirdetése

*Mihók-féle Magyar Compass 1900/1901,
szerk. Dr. Galánthai Nagy Sándor; Budapest, 1900., 1. rész*

*A bihari HÉV alapszabálya, 1887.
BFL, VII.2.e Okm 306*

kivitel, az olcsó külföldi gabona lenyomta az árakat, nem hozott elég profitot. Az ilyen okok miatt Kohnerék 1912-ben eladták az Erzsébet Gőzmalmot.⁴⁴

A család a malomiparhoz szorosan kapcsolódó gabona (árpa, köles) hántolásban is rész vett. A rokon Brüll famíliával közösen, 800 000 forint alaptőkével, 1890-ben megalapították a Hungária Árpagyöngy- és Köleshántoló Gyárat az akkori Külső-Soroksári út mentén.⁴⁵ Az ipari beruházásokra igénybe vették azon bankok segítségét is, amelyeknek igazgatóságában az 1870-es évektől kezdődően ott ültek. Az első pénzügyi érdekeltségük az Angol-Magyar Bank, legfontosabb érdekeltségük pedig a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank volt.⁴⁶ Kohner Zsigmond az elsőben igazgatósági, a másodikban 1879-től 1906-ig alelnöki pozíciót látott el, majd 1891–1896 között egyedüli irányítója volt, mivel az elnöki pozíció nem lett betöltve. Így ő volt a Kohner család vagyonának és kapcsolatrendszerének kiépítője.

A magyar alapítású PMKB a dualizmus egyik legnagyobb bankja, és még a reformkorszakban (1841) jött létre. Folyamatosan erősödött az erős osztrák bankok mellett is, túlélte a 1873. évi nagy válságot és több ipari vállalkozást finanszírozott, a magyar gazdaság fejlődését segítve. Kohner Zsigmond 1881-ben hozta a bankhoz Lánczy Leót, aki főnöke, elnöke lett. Lánczy a nyilvánosság előtt képviselte a bankot, de mellette Zsigmond a háttérben, mint szürke eminenciás irányította a PKMB-t a Dorottya utcai épületben. Kezei között nevelődött több nagy pénzügyi vezéregyéniség, mint unokaöccse, dr. Kohner Adolf, Weiss Fülöp, Lánczy utódja, Fellner

Henrik, Heinrich Ferenc és mások.⁴⁷ Támogatta a vasúti befektetéseket, 1892-ben létrehozta a Vasúti Bankot, a PMKB leányvállalatát, ennek főtevékenysége a vasútépítés finanszírozása volt.⁴⁸

A Kohner család befektetői tevékenysége az 1880-as évektől kezdődően a cukorrépa-termesztés és cukorgyártás felé fordult. 1882-ben a Kohner testvérek a Hatvany-Deutsch⁴⁹ és Brüll családdal közösen megvették a nagysurányi cukorgyár jogelődjét az Angol-Osztrák Banktól, majd 1 500 000 forint alaptőkével megalapították az új, nagysurányi cukorgyárat.⁵⁰ Ennek központi irodája a Nádor utca 3. szám alatt, a Deutsch Ignác és Fia cég épületében volt, telephelye pedig Nagysurányban. Ez a gyár a Kohner és Hatvany-Deutsch család első cukorgyára volt, amelynek az alapítástól a megszűnésig legfőbb részvényesei voltak.⁵¹ Az Igazgatótanács tagjainak létszámát kezdetben nyolc főben állapították meg, tagjai Kohner Ágoston, Kohner Károly, Kohner Zsigmond voltak, a felügyelőbizottságé pedig Kohner Henrik.⁵²

A második generációs Kohner testvérpár közül a legkevesebbet Kohner Henrikről tudunk. Felesége Kohner Matild (Matilde), nagybátyja, id. Kohner Henrik lánya volt. Az üzletben nem nagyon vett részt, leggyakrabban felügyelő-bizottsági tagként jelenik meg a neve. Túlélte fiútestvéreit, illetve megélte a családjának bárói rangra emelését. Egy lánya Aliz (Alice) született 1876-ban, aki kétszer ment férjhez, első férje Lederer Károly, a második Keglevich Pál gróf volt.

A Nagysurány után 1889-ben, Selypen alapítottak cukorgyárat, majd a vágszeredi cukorgyár részvényesei lettek.⁵³ A selypi cukorgyárat az 1888-as cukortörvény megjelenése után Kohnerék a Schossberger, Offermann, Dirsztay és a Brüll családokkal közösen alapították, 800 000 forinttal.⁵⁴ Kohnerék szoros rokoni kapcsolataik⁵⁵ révén lettek részvényesek, Zsigmond felesége Schossberger Lujza, Kohner Augusztia férje pedig Brüll Ármin lett. Az Igazgatósági tagságban 1892–1907 között Zsigmond öccse, Ágoston képviselte a családot, majd 1902-től dr. Kohner Adolf

*Kohner Henrik
és feleségének síremléke
Salgótarján úti Zsidó Temető,
a szerző felvétele, 2010*

Fényes Adolf:
dr. Kohner Adolf képmása, 1903.
www.kieselbach.hu

és Jenő. A gyár berendezését és épületeit prágai, brünni és budapesti gépészeti és építési vállalatokkal, mint például a Gregersen G. és Fia céggel átépítették, modernizálták.⁵⁶

A Kohnerek tevékenyen részt vettek a vasútépítésben is, és az 1880-as években nagy hasznot láttak ebből. Uradalmait, gyáraikat összekötötték a vasúttal, így könnyedén tudtak szállítani, pl. a felsőszászbecski uradalom közelében épült az újszászi-jászapáti vasúton. Ez a vonal volt az első vasúti érdekeltségük, amelyet 1884-ben alapítottak. Az Igazgatóság tagjai közt volt Kohner Károly, mint elnök, majd követte dr. báró Kohner Adolf.⁵⁷

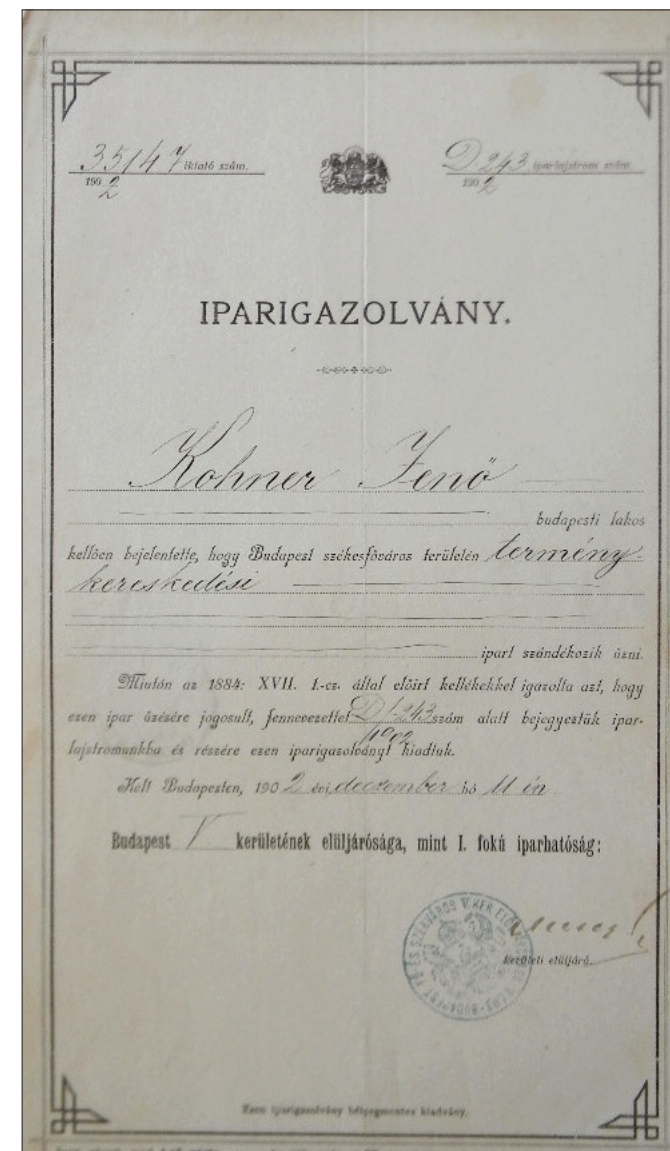
De a legnagyobb vállalkozás ugyancsak 1884-ben indult, ez volt a Bihari Vasút alapítása. Nagyváradon Kohner Károly és Ágoston – a Brüll Henrik Fiai terménykereskedői cég tulajdonosai – megegyeztek Bihar vármegye képviselőivel az új, bihari vasút kiépítésében, fenntartásában, üzemeltetésében és karbantartásában. 1886-ban a Közmunka- és Közlekedési Minisztériummal meg is kötötték a szerződést, és 1887-ben, osztrák tőke segítségével, 3785000 forint alaptőkével, létrehozták a Bihari Vasutat. A vasúti pálya Nagyváradtól indult ki, és egészen Margittáig, Érmihályfalváig és Kóti Pusztáig ért el. Összesen 132,212 km pályát és 24 állomást építettek.⁵⁸ A bihari vasút mellett részvényesei voltak a bács-bodrogi vasútnak, illetve Dalnoky Béla révén érdekelték voltak a brassó-háromszéki vasútban is.⁵⁹ Dalnoky Béla a család jogásza, valamint a családi vállalkozások felügyelő-bizottsági tagja volt, felesége Kohner Zsigmond lánya, Adél.⁶⁰

Az 1890-es években Kohnerek ipari befektetések száma megnövekedett. A következő cégekben vettek részt, mint alapítók: Felsőmagyarországi Bánya- és Kohómű Rt., Hernádvölgyi Magyar Vasipar Rt., valamint Szeged legnagyobb gyára, a Szegedi Kenderfonógyár Rt. Az alapítások és a befektetések pénzügyi hátterét az Angol-Osztrák Bank, a PMKB, üzlettársaik és a családi cég biztosította. A cégek igazgatósági tanácsában leggyakrabban Kohner Ágoston vagy Károly képviselte a családot, majd Károly halála után fia, dr. Kohner Adolf vette át e szerepet. Zsigmond ritkában jelent meg, ő inkább pénzügyi kapcsolatot jelentett. A felügyelő-bizottságokban Kohner Henrik és Dalnoky Béla foglalt még helyet.⁶¹

A Szegedi Kenderfonó Gyárnak Kohnerek majdnem 40 évig részvényesei voltak,

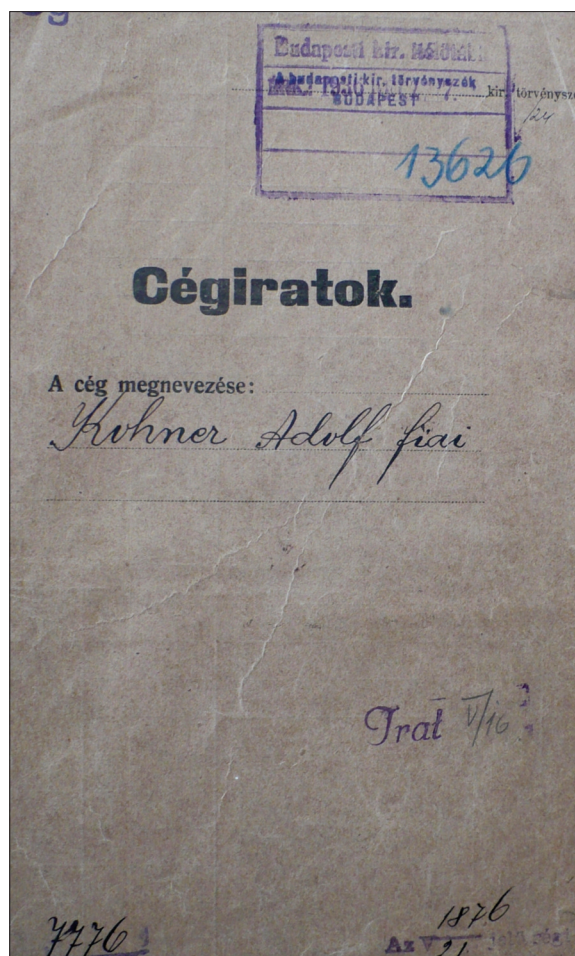
amit 350 000 forint alaptőkével alapítottak, a Strasser- és a Tisza-családdal közösen. A gyár érdekeltségében volt a budapesti Bleier és Weisz nagykereskedés, amely a gyár termékeit, – köteleket, zsákokat – forgalmazta.⁶² Nem ez volt az első szegedi befektetésük, mert a Szegedi Kenderfonó Gyár jogelődjeiben a Bakay-féle Fonó-, Szövő-, Kötélgyár és Kenderbeváltó Rt-nek (1884), és a Első Magyar Kenderfonógyár Rt-nek (1886) is főreszvényesei voltak.⁶³ Kohnerek egyik legjelentősebb ipari érdekeltisége lett a Hungária Műtrágya-, Kénsav- és Vegyi Ipar Rt., amelyet 3 000 000 forinttal, 1890-ben alapítottak, a Schossberger családdal és Lánčzy Leóval közösen.⁶⁴ A vállalat az alapítástól az 1920-a évek közepéig a Kohner család tulajdonában volt. A gyár irányításában Kohner Ágoston, majd halála után dr. báró Kohner Adolf vett részt. Mint az ország legnagyobb vegyipari gyárának irányítója, Kohner Ágoston elnök köré csoportosulva a vegyészek és vegyiparban érdekelt nagyiparosok 1904-ben megalapították a Magyar Vegyészeti Gyárosok Országos Egyesületét. Ennek hatására kémikusok egy 40–50 fős, lelkes csoportja 1907-ben megalapította a Magyar Kémikusok Tudományos Egyesületét, amelynek alelnöke, majd elnöke 1920-tól 1926-ig dr. Kohner Adolf lett.

1894-ben meghalt a Kohner Károly, utódja a családi cégben fia, dr. Kohner Adolf lett,⁶⁵ aki a család legismertebb tagja. 1866-ban született

Kohner Jenő iparigazolványa,
BFL, VII.2.e régi Cg. 1876/21, Cg. 7776

Pesten, a Dohány utca 6. szám alatt.⁶⁶ A City legtanultabb bankárai és nagyiparosai közé tartozott, egyetemi tanulmányait a berlini Humboldt Egyetemen (Humboldt-Universität zu Berlin) végezte, ahol kémiát, fizikát és mezőgazdaságot tanult, és 1886-ban doktori fokozatot szerzett kémiából. Pénzügyi tevékenységét nagybátyja, Kohner Zsigmond szárnyai alatt kezdte családi cégüknél, majd a PMKB-ban folytatta, ahol 1907-ben igazgatósági tag lett. Többféle tevékenységet fejtett ki a pénzügyi életben, a gyáriparban, agrárkörökben és a tudományos életben, valamint a magyarországi, pesti zsidó élet sok vallási és világi mozgalmá is az ő nevéhez fűződik. Elnöke volt a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának, az Országos Magyar Izraelita Közalapnak, a Magyar Zsidó Uniónak és a Magyar Izraelita Kézműves, és a Földművelési Egyesületnek. Mint műgyűjtő, műértő és a művészetek mecénása szerzett nevének általános elismerést. Műgyűjteményének alapját édesapjától, Kohner Károlytól örökölte, majd továbbfejlesztve létrehozta Budapest egyik jelentős magán-

Cégirat borító, 1915.
BFL, VII.2.e régi Cg. 1876/21, Cg. 7776

képtárát.⁶⁷ A gyűjteményének súlypontját a modern francia impresszionista és posztimpresszionista festők, és magyar festők művei alkották.⁶⁸ Dr. Kohner Adolf, mint nagylelkű mecénás, rendszeresen támogatta pénzügyileg és képzőművészeti alkotások adományozásával az 1906-ban alapított Szépművészeti Múzeumot. Képtárának darabjai rendszeresen megjelentek különféle képzőművészeti kiállításokon, így a Művészház tárlatain, Nemes Marcell, báró Hatvany Ferenc és báró Herzog Mór Lipót gyűjtőkével közösen.

Felesége Kohner Helén (Ilona), egyben unokatestvére is volt, mint Kohner Zsigmond és tornyai Schossberger Lujza leánya. A vagyon megtartása végett gyakran kötettek családon belüli, vérségi házasságok, házassági szerződések kíséretében. Az 1891-ben, dr. báró Kohner Adolf és Kohner Helén által megkötött házassági szerződésben a feleség hozományul 150000 forint készpénzt kapott, ami társadalmi helyzetének megfelelő volt.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Igazgatósága 1907-ben, a jobb oldalon ülő személy Kohner Zsigmond

Huszonöt év a magyar közgazdaság terén. Lánczy Leó munkássága, beszédei és dolgozatai, szerk. Makai Ernő, Budapest, 1907.

Kohner Zsigmond jól ismerte unokaöccsét, Adolfot, felügyelte, figyelte és segítette a művelt, tehetséges fiatalembert, és feltehetőleg ő szemelte ki férjül a lányának. Kohner Adolf vagyona ekkor 300 000 forintot tett ki.

1894-ben Kohner Ágoston és a fiatal Adolf megszerezték legnagyobb földbérletüket, a Schönborn-Buchheim grófok munkácsi és szentmiklósi uradalmát, ami közel 30000 katasztrális holdat tett ki. A saját tulajdonban levő földterület mennyisége ekkor 11–12000 katasztrális holdat tett ki, ebből a felsőszászbereki birtok 5800–6000, a kocsóháti birtok 4800–5000. A komádi földbérlemény pedig 3000 katasztrális hold, továbbá birtokaik voltak még Bihar, Heves és Nógrád vármegyében.⁶⁹

Ugyanez év másik fontos eseménye, hogy Kohner Ágoston tagja lett az Angol-Osztrák Bank (Anglo-Ausztrian Bank) igazgató tanácsának (főtanács, kormányzótanács, Generalrat). E pénzintézetet 1863-ban alapítottak osztrák és angol bankárok – a Rothschild család – és a központja Bécsben volt. 1880-ban Budapesten is fiókot nyitottak, és a külföldi kapcsolat révén Kohnerék osztrák-angol tőkéhez jutottak, aminek segítségével gyárak sorozatát alapították. Kohner Ágoston halála után dr. Kohner Adolf örökölte az igazgató tanácsai tagságot, amit 1922-ig viselt.⁷⁰

A CSÚCSRÓL LEFELE

1907. decemberében Budapesten meghalt Kohner Ágoston, majd 1908. januárban Abbáziában Zsigmond is követte a sírba. Ekkor a család közvetlenül 25 pénzügyi és ipari vállalatban volt érdekelt, illetve a PMKB-ban és Angol-Osztrák Bankban betöltött szerepe miatt még számtalan érdekeltsége volt. A vagyoni helyzet tekintetében az új gazdasági elitben a Schossberger- és a Hatvany-Deutsch családok után következtek. Az egyes családtagok pedig fontos szerepet játszottak a pesti izraelita közösségben, és számos érdekvédelmi és társadalmi szervezetben voltak vezéregyéniségek.

Dr. Kohner Adolf a zsidó nagypolgárság több kiemelkedő alakjához hasonlóan, hivatalos elismerésben is részesült, I. Ferenc József 1910-ben magyar királyi udvari tanácsosi címmel, majd 1912-ben bárói ranggal jutalmazta őt és családját. Nemesi előnevük százbereki lett, jelmondatuk „Bölcsességgel és erővel”. A címerben ágaskodó ezüst griff jobbán három szál arany búzakalászt tart, ami a család terménykereskedelemhez való kapcsolatát jelzi.⁷¹ A bárói címadományozással, Adolffal az élen a harmadik nemzedék, az unokatestvérek jutottak irányító szerephez. E nemzedék újabb érdekeltségeket épített ki, tovább fejlesztette és bővítette a családi vállalkozásokat, a gazdasági és politikai kapcsolatokat. 1908-ban a Kohner Adolf Fiai cég beltagja lett Alfréd és Jenő, majd 1921-ben Willy báró is. De Alfréd és Jenő fiatalon meghaltak, így nem éltek meg a gazdasági bukást, mint Adolf és Willy, és ez utóbbi családtag megélte a zsidótörvények megaláztatásait is. 1943-ban halt meg, római kato-

13739

Figyelmeztetés! A befizetés átvétele és annak pénztári igazolása még nem jelenti azt, hogy a fizetést elfogadjuk, illetőleg a fizetéssel kapcsolatos megbízást vállaljuk.

Magyaros Pósch Sándorné Budapest, 1929. III. 2. *Budapest*

Alulírott pénztár ezennel egyszeri érvénnyel jelenti, hogy nála.....

..... megbízásából..... miatt..... számla javára.....

Egyre..... pengőt.....

fizetett le, mely összeget..... értékkel, külön levélbeli értesítés mellől nélkül.....

b..... számlájuk javára írja.

Pengő *100 -*

Tisztelettel
KOHNER ADOLF FIAI
pénztára.

*00 könyv á 200 lap 1927 V. — 5741 KELEMEN JENŐ KÖNYVNYOMDÁJA, TEL. L. 929-B.

A Kohner Bankház váltója, 1929.

BFL, VII.2.e régi Cg. 1876/21, Cg. 7776

likus vallásban, amire önkéntes és meggyőződéses alapon tért át, elhagyva ősei hitét.

A 19. századi magyar iparban a textil- és konzervgyártás nem volt jelentős, a hazai piacot a cseh és osztrák ipar uralta. Ennek ellensúlyozására a Kohner-klán az 1910-es években a textil- és konzervgyártás felé fordult. A család legfontosabb textilipari érdekeltsége az 1911-ben 250000 koronával alapított Hungária Jaquard Szövőgyár lett, amelyben mellény- és nyakkendőszelvet, textilszövetet (finom szövet) gyártottak. Elnöke dr. Kohner Adolf lett,⁷² aki még ebben az évben megalapította a Földhitelbankot, az Angol-Osztrák Bank, és a Pesti Hazai Takarékbetét- és Készletbankot. A bank külföldi, főleg előkelő angol összeköttetésekkel rendelkezett, jelzáloghitelek nyújtásával, ingatlanok, földbirtokok vételével, eladásával és felparcellázással foglalkozott.

Az 1900-as évek elején Magyarországon fellendült a konzervgyártás. Gyümölcsöskertek telepítésével olcsó és jó minőségű nyersanyaghoz lehetett jutni, és a fejlődést segítették a katonai és polgári megrendelések. Mindebben jó üzleti lehetőséget látott dr. Kohner Adolf, mint az Első Kecskeméti Konzervgyár Részvénytársaság részvényese. A konzervgyárat még 1900-ban bozeni⁷³ befektetők alapították, Gyümölcs- és Főzelékkonzervkészítő Rt. Első Kecskeméti Konzervgyár néven. A gyár időközben eladósodott, majd 1911-ben bécsi, budapesti és kecskeméti befektetőkkel újra megalapították. Dr. Kohner Adolf 1912-től 1928-ig igazgatósági tagja, 1915-től 1927-ig elnöke lett a vállalatnak.⁷⁴ Az újraalapításához szükséges pénz többségét az Angol-Osztrák Bank adta, ahol a Kohner család – Adolf – kormányzótanács (Generalrat) tag volt.

A kecskeméti konzervgyár felszereltsége az akkori viszonyok között Magyarországon a legmodernebb és legnagyobb kapacitású volt, nyersanyagait részben szerződések révén a környékbeli gazdáktól, részben a helyi piacon, termelőktől és vállalkozásoktól szerezte be. A gyár termékeit – gyümölcsleves, szörpöt, paradicsomsűrítményt, savanyú káposztát és uborkát – elsősorban külföldön, Ausztriában, Németországban, Olaszországban és az Egyesült Államokban értékesítette, a világháború alatt pedig a hadseregnek, ami nagy hasznot hozott a befektetőknek.

A Kohner-család és a közgazdasági élet különös alakja volt az 1876-ban Budapesten, Kohner Ágoston legkisebb fiaként született báró Kohner Jenő (Eugen Kohner). Üzleti szakemberek zseninek tartották, követték tanácsait, és már ifjan közgazdasági szaktekintély volt. Több vállalat igazgatósági tagja volt, eljárta a közgyűlésekre, amelyekben tevékenyen vett részt, döntő véleményeket mondott, gyors bíráló volt, és jó áttekintő-képessége volt. Nem házasodott meg, de Balogh Etellel folytatott viszonyából három törvénytelen gyermeke született: Balogh Jolán Etel, Alfréd és Etel. A Kohner-család tagjai nem zárkóztak el az újdonságoktól, ha ezekben üzleti vagy szórakozási lehetőséget láttak. Kohner Jenő és testvére Alfréd rajongott az autómobilokért, és az 1900-as évek elején igazi extravagáns dolog volt drága autómobil-

Dr. báró Kohner Adolfné
ex librise
Debreceni Egyetem Elektronikus
Archívum

A Hazai Fésűsfonó gyártelepe 1930-as évek
BFL, XI. 533.h

lal közlekedni. Alfréd 1909-ben részvényes lett a Bárdi József Automobil Rt.-ben, ahol a vállalat igazgatótanácsában több arisztokrata tag is volt.⁷⁵ 1907-ben Bárdi József alapította a vállalatot, és az első automobil-gyárak egyike volt Magyarországon. Automobil-karosszériát, alkatrészeket és más hasonló árucikkeket gyártott és forgalmazott. Kohner Alfréd halála után Jenő foglalt helyett az igazgatótanácsban, ahol alelnök, 1916-tól 1918-ig pedig elnök, illetve a Bárdi József Automobil Rt. Tisztviselői Egyesület díszelnöke is volt.

Jenő szerette a képzőművészetet és a színházat, utóbbit kifejezetten szívén viselte. 1918 tavaszán anyagi támogatásával Beöthy László újságíróval és színházigazgatóval⁷⁶ létrehozta az Unió Színházüzemi és Színházépítő Részvénytársaságot (Unió). Ez egy kartellszerű vállalkozás volt, több színházat fogott össze, és egy közös vezetőség irányította. A társaság tulajdonában volt a Király és a Magyar Színház, majd 1920-ban üzletkörébe került még négy színház. A részvényesek között volt Herczeg Ferenc író, Bárczy István főpolgármester, dr. báró Madarassy-Beck Gyula bankár és Simonyi-Semadam Sándor, volt miniszterelnök.⁷⁷

Jenő, a tehetséges közgazdász 1918 nyarán, 42 évesen, váratlanul meghalt. Teljes vagyona halálakor 6848509,88 korona volt.⁷⁸ A vagyon nagyobb részét készpénz és értékpapírok tették ki 6 236 214,50 korona értékben, az ingóság 250 000, az ingatlan 362 295,38 koronát ért. Mint a Kohner Adolf Fiai cég birtoka, a cég 45 %-át birtokolta, amelynek vagyona az 1918. év első felének mérlege szerint 3 227 000 korona volt. A vagyon nagyobb, egyharmad részét bátyja gyermekei, Imre István, Miklós György és Augustia örökölte 2 140 000 korona értékben. Törvénytelen gyermekeinek 1 700 000 koronát, anyjuknak Balogh Etelnek 300000 koronát hagyott. Az Unió érdekelttség elnöki pozícióját dr. Kohner Adolf vette át.⁷⁹

1921-ben Kohner Willy beltag lett a családi vállalkozásban, cégbíróági bejelentésével együtt bejegyezték a bank- és váltóüzlet-tevékenységi köröket is. A Kohner Adolf Fiai cég az 1920-as években a kiterjedt terménykereskedést félretéve, már csak

Hungária Jaquard céglevél fejléce, 1932.
BFL, VII. 2. e Cg. 1494

bank- és váltóüzlettel, földbirtokbérlettel és vállalat alapítással foglalkozott. A kereskedőház magánbankházzá alakítása nem volt ritka eset, ami a családi vagyont, az érdekelttségükben levő vállalatok finanszírozását és irányítását szolgálta.

Az 1920-as években a főváros közelsége, a piaci igények miatt a szászbecsiek uradalom terményeinek, a vágóállatok feldolgozására és értékesítésére dr. Kohner Adolf a családi vállalaton keresztül élelmiszeripari vállalatokat alapított: Agros Mezőgazdasági Kereskedelmi Részvénytársaságot, a Zagyvavölgyi Tejértékesítő Részvénytársaságot (1923), a Zea Termény- és az Árukereskedelmi Részvénytársaságot (1925). A részvények többségét a Kohner család birtokolta, de a részvényesek között ott volt a rokon dr. báró Dirsztay Gedeon, család jogásza dr. Párkány Frigyes és az uradalmi jószágigazgató Blantz Jenő is.⁸⁰

A modern tejgazdaságok kialakulásában fontos szerepet játszottak a Kohnerek, ennek elérésére a szászbecsiek uradalomban új szemléletmódot, új technikákat alkalmaztak, és nyugati, jól tejelő szarvasmarha-fajtákat hoztak be. A tej és a tejtermékek értékesítésére megalapították a Zagyvavölgyi Tejértékesítő Részvénytársaságot, és termékeiket a közeli Budapesten, az ottani tejcsermokban értékesítették.

Adolfnak további üzleti érdeklőségei voltak még a Herzog család fővállalkozásában a Magyar Dohánykereskedelmi Részvénytársaságban⁸¹ és a Kőbányai Sertéske-reskedők Zsiradék- és Szappangyár Szövetkezetében is.⁸²

Ám ebben az időszakban dr. Kohner Adolf kevesebbet dolgozott, több időt szentelt képzőművészeti gyűjteményének, – sőt, hóbortjainak – s a vállalat irányításában szabadon engedte unokaöccsét Willyt, valamint a Kohner Bankházban az igazgató Neumann Miksát.⁸³

*A Kohner cég Bécsi u. 8. szám alatti székháza
Rozsnyai József felvétele*

A trianoni békeszerződés következtében az ország textilipara súlyos veszteséget szenvedett, de hamar lábra állt, s nagy erővel indult meg az alapítási- és bővítési tevékenység.⁸⁴ Az 1920-as években a textilipar gyorsan fellendült és az ország egyik húzóágazata lett, és ebben a Kohner család is részt vett. Az 1920-as években sorra alapították meg a textilgyáraikat a Kohner Adolf Fiai cégen és a Hungária Jaquard Szövőgyáron keresztül. 1921-ben megalapították a Continental Szalagszövőgyár Rt.-t, 1922-ben a Mohácsi Selyemipar Rt.-t 1924-ben pedig a Magyar Béléstövetgyár Rt.-t és a Magyar Vasfonál Rt.-t. A Kohner Adolf Fiai cég fontos alapítása volt az Első Magyar Gyapjúmosó és Bizományi Rt., valamint a Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár Rt.

A Zichy család úrkúti birtokán – jelentős kutatómunkával – gazdag mangánérc telepeket fedeztek fel, és a Kohnerek részt vettek ennek kibányászásában. 1922-ben

alapították 120 000 korona alaptőkével a Deutsche Bank és más magyar befektetők égisze alatt a Gróf Zichy Béla Urkúti Bányaművei Rt.-t. A vállalat irányítása a Kohner Bankházban történt a Bécsi utcában, ahol Neumann Miksa igazgató és Kohner Willy irányított, de a névleges elnöki székbe a Zichy család képviselőit ültették.⁸⁵

1925-ben a selypi cukorgyár fizetéseképtelenné vált, ekkor dr. Kohner Adolf eladta részvényeit. A bukás előzménye, hogy a főtulajdonos Schossbergék a nagy háború utáni inflációs időszakban kétes kimenetelű, sikertelen tőzsdei ügyleteket, váltóleszámitólást folytattak családi cégükben, miután Schossberger Henriken keresztül adóságokba keveredtek és hitelekhez nyúltak. 1926-ban a Kohner család által érdekelt Pesti Hazai Első Takarékpénztártól kértek 55 milliárd koronás gyorsítelt, de már késő volt, fizetéseképtelenek lettek, csődbe jutottak, s kénytelenek voltak gyáraikat eladni, így a Selypi Cukorgyár Rt.-t is. A Schossberger család csődje, a „Schossberger krach” után 1926-ban a fő részvényes a Harkányi- és Kornfeld-család által birtokolt Magyar Cukoripar Rt. lett.

Ez a csőd előre vetítette Kohnerek gazdasági bukását is. Dr. Kohner Adolf ezekben az években a további nem jövedelmező, vagy a csőd szélén álló vállalkozásaitól sorra megszabadult, így 1924-ben az Uniótól,⁸⁶ 1928-ban a Kecskeméti Konzervgyártól is. Ez utóbbit báró Weiss Alfonznak, a család pénzügyi vállalatának, a Labor Bizalmi Részvénytársaságnak adta el.⁸⁷

Lassan nyilvánvaló lett, hogy a ötödik nemzedék nem képes kifejtetni gazdasági tehetőségét. Talán elfelejtették az elődök kereskedelmi szakmáját, volt aki vallást váltott, és mindehhez politikai és gazdasági zűrzavarok járultak hozzá. Ebbe a nemzedékbe tartozott Kohner Imre István, Kohner Alfréd és Kohner René legidősebb gyermeke. 1900-ban született, felesége a holland származású Menko-Hartogensis Alice volt. Kohner Imre István 1928-ban lett a Kohner Adolf Fiai cég tagja, majd dr. Kohner Adolf háttérbe vonulása után Willyvel képviselte a gazdasági érdekeltségeket. Dr. Kohner Adolfnak négy gyermeke volt, egyetlen fia, Károly Emil a nagy háborúban 1916-ban hősi halált halt. Katalin férjhez ment dr. Lukács Antalhoz, majd 1938-ban áttértek a római katolikus vallásra. Lujza 1922-ben kötött házasságot báró Dirsztay Gedeon bankigazgatóval. Adolf legidősebb lánya, Ida örökölte apja művészi szenvedélyét, ő a család legismertebb tagja. Ida 1912–1913 között a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán festészetet tanult, majd 1924-ben férjhez ment Farkas István festőművészhez, akivel 1925-től 1933-ig Párizsban éltek, miközben három gyermekük született.⁸⁸

A Kohner család az 20-as évtized végére fő- és résztulajdonos volt 3–4 pénzügyi vállalatban, két biztosító intézetben, 30 ipari vállalatban, és 3 közkereseti társaságban, illetve 7 kereskedelmi és ipari érdekképviselői társaság vezető tagja volt. A cég telephelye ekkor a Lipótvárosban, a Bécsi utca 8. szám alatt volt. Az eredetileg kétemeletes épületet 1916-ban vette meg a Baich bárói családtól dr. Kohner Adolf 800000 koronáért. A 20-as évek elején négyemeletessé alakíttatta, és ide költözött a Kohner Adolf Fiai cég, és az annak érdekeltségében levő cégek irodái.⁸⁹

1930-as évek legnagyobb politikai korrupciós botránya Dréhr Imre bankár és poli-

*A Kohner család sírboltja.
Salgótarján úti Zsidó Temető, a szerző felvétele, 2010*

tikus⁹⁰ nevéhez köthető, amelybe a politikai élet több vezető képviselője, és egyes bankárok, így a Kohner család magánbankháza is belekeveredett. Vass József miniszter⁹¹ 1926-ban a Kohner banktól kért 400 000 000 koronás kölcsönt, (inflációs összeg!) amit kalocsai préposti lakásának felújítására és a berendezés vásárlására használt fel. Vass miniszter későn, 1928-ban államtitkárával, Dréhr Imrével fizettetett ki 16 000 pengő előtörlesztő részletet, majd Vass halála után 1930-ban Dréhr a további váltótartozást, a 18 000 pengőt⁹² csak Párkány Frigyes ügyvéd 40–50-szeri sürgetése után rendezte, amikor a tartozás kiegyenlítéséhez szükséges pénzt Vass miniszter édesanyjától csalta ki. Párkányt Kohner Adolf bízta meg a váltótartozások behajtásával.

A Dréhr-ügy során előjöttek azok a gondok, amik Kohnerék vesztét okozták: a

kedvező hitelek miatt többen vettek fel kölcsönöket tőlük, s később a pénzüket a megnehezedett gazdasági helyzet miatt fizetéseképtelenné vált ügyfelektől nem tudták behajtani. Ehhez jöttek még egyéb veszteséges spekulációs ügyek is, és a bank a csőd szélére sodródott. A Kohner Adolf Fiai cég így 1933 végére elhatározta a felszámolást, a hitelezőkkel kényszeregyezséget kötött, melynek során rendelkezésre kellett bocsátani a cég minden vagyonát, és a család magánvagyonát is, a „liquidáció” céljaira. El kellett adni a Damjanich utcai Kohner palotát, a benne levő képzőművészeti gyűjteményt elárverezték, de elúszott a Bécsi utcai bankház és több vállalati érdekeltiség, mint a Gróf Zichy Béla Urkuti Bányaművei Rt. is. A Bécsi utcai bankházat 1936-ban 2 957 710 pengőért adta el a Szegedi Kenderfonógyár Részvénytársaságnak.

Az ekkor már beteges Kohner Adolf visszavonult az üzleti életből, és a Váci utca 42. szám alatti lakásában a könyvek világába merült el, s itt érte a halál 1937-ben. Az *Egyenlőség* c. lap hosszú nekrológja szerint „A békebeli idők nagyjainak sorában márka volt báró Kohner Adolf neve és díszet jelentett a közgazdasági, a művészeti életben egyaránt.”⁹³

A Kohneréknek a 30-as évek végére már csak 8 vállalatban volt érdekeltségük, illetve rokonuk báró Dirsztay Gedeon 3, illetve Párkány Frigyesnek, családi jogásznak pedig 8 vállalatban volt érdekeltége. A 20-as évtized végén, és az 1930-as években Kohner Willy figyelme a vegyipar, azon belül az oltóanyag-gyártó ipar felé fordult. Vállalkozását a magyar hadsereg kolera és tífusz elleni oltóanyag megrendeléseire alapozta. 1927-től 1943-ig a Laboratórium Védőoltóanyagok Termelésére Rt.-ben, 1933-tól 1941-ig pedig a Dr. Pápay-féle Oltóintézet és Szérumtermelő Rt.-ben volt igazgatósági tag, illetve az utóbbinak elnöke is volt.⁹⁴

1942 volt a Kohner Adolf Fiai cég történetének utolsó éve, amikor a felszámolók befejezték munkájukat, és megtörtént a cég törlése a társas cégjegyzék-kötetből, illetve a cégbíróság elrendelte a felszámolt cég könyveinek megőrzését. Ebben az időben báró Kohner Willy már betegeskedett, utolsó éveit a Múzeum utcában, illetve nyaranta a Budakeszi úti villájában töltötte, helyette Kohner Imre István és felesége, Menko-Hartogensis Alice vette át az uradalom irányítását. Később előfordult, hogy a zsidóüldözések idején, a gazdasági érdekeltiségek vezetése bizalmas munkatársak útján, illegálisan történt.

A család a gazdasági válság, a zsidótörvények és a II. világháború miatt a gazdasági életben háttérbe szorult, folyamatosan veszítették el a vállalataikat. Kohnerék utolsó vállalati érdekeltége a Hungária Jaquard Szövőgyár volt, ennek igazgatósági elnöke Horthy Miklós kormányzó öccse, Horthy Jenő volt az 1940-es évek elején. Személye biztos támaszt és védelmet jelentett a családnak a zsidótörvényekkel szemben egy ideig, de 1944. áprilisában megszűnt igazgatósági minőségük.

Kohner Imre István, Kohner Ida és férje Farkas István a Holokauszt áldozata lett, de a többi családtag túlélte a viszontagságos 1944-es évet.⁹⁵ 1945-ben elvesztették földbirtokukat⁹⁶ és ingatlanaik nagy részét, majd 1947-ben bárói címüket is. A megmaradt Hungária Jaquard Szövőgyár igazgatóságában már csak Menko-Hartogensis Alice ült 1948-ig, nemzeti vállalattá átalakításáig, ami egyet jelentett az államosítással. Ekkor a gyár alaptőkéje 3 147 731 forint, a teljesítménye 75–80%-os volt, berendezése és felszerelése 3 147 731 forintot, az áru 4 561 692 forintot ért.⁹⁷

A család egyes tagjai nem láttak többé további boldogulási lehetőséget Magyarországon, így 1946-ban Kohner Jenő Ernő Angliába költözött. Itt áttért az anglikán vallásra és teológiát tanult Londonban és Cambridge-ben, majd innen Kanadába ment és Montrealban telepedett le. Családot alapított és anglikán lelkész-ként tevékenykedett 2009-es haláláig. Özvegy Kohner Vilmosné, aki megmaradt hazájában, kisemmizve, visszahúzódva élte meg a kommunista rendszert.⁹⁸

ÖSSZEGZÉS

A Kohner családra jellemző volt a mobilitás és specializáció, ami alatt egyrészt a rugalmas lakhelyváltást értjük, másrészt a családi vállalkozás tevékenységi körének folyamatos bővítését és változtatását. A cég és a család vagyona nem vált szét, ebből finanszírozták a vállalkozásaikat, a képzőművészeti alkotások vásárlását, illetve a mindennapi élethez kapcsolódó költségeket. A család hierarchikus és patriarchális, klán jellegű, élén legtöbbször a legidősebb férfitag, a senior állt, aki a család életének minden tevékenységét irányította. A 19. század végére integrálódtak, hasonlóan, asszimilálódtak a többségi pesti társadalomba, elvesztették németnyelvűségüket, ez a cégbíróági iratokban is tükröződik. A kedvezőtlen politikai időszakok pedig hozzásegítették őket a vallási áttéréshez.

A Kohner család vállalkozásainak történetét néhány példán keresztül végigkísérve, egy vállalkozói csoport tündöklését és bukását igyekeztem felvázolni. Az első nemzedék letelepszik Magyarországon és megalapítja az első vállalkozást, kapcsolatrendszert és vagyont épít ki. A második és harmadik generáció tovább fejleszti a vállalkozásokat, birtokot és nemesi címet szerez. Az utolsó magyarországi nemzedékek nem mutattak kimagasló gazdasági tehetséget. Megélték a II. világháború borzalmait és az emigrációban új életet kezdek, ahol egészen más területen fejtették ki tehetségüket. Velük Magyarországon eltűnt a klasszikus termény-nagykereskedői csoport.

CSALÁDFA

Kohner (Kuhner) N., (?–?), felesége N.N. (?–?)

- gyermekai:
- A.1. **Kohner Adolf**
 - A.2. Kohner Teréz (?–?), férje Lieblich Mór
 - A.3. Kohner Éva (?–?), férje Fleischl Ábrahám
 - A.4. **Kohner Henrik**

A.1. **Kohner Adolf** (Abraham Adolf Kuhner) (1814/1815–1860), felesége: **Kohner Adolfné** szül.

Sváb Lujza (Schváb, Schwab Luiza, Louse, Louse Schwab) (1818/1819–1880)

- gyermekai:
- B.1. **Kohner Zsigmond**
 - B.2. **Kohner Károly**
 - B.3. **Kohner Henrik**
 - B.4. **Kohner Ágost/Ágoston**
 - B.5. Kohner Emil (1851–1855)

B.1. **Kohner Zsigmond** (Sigmund Kohner), (1840–1908), felesége **Kohner Zsigmondné**, szül.

tornyai-Schossberger (Tornyai-Schosberger) Lujza (Luiza) (1843–1879)

- gyermekai:
- C.1. Kohner Hermina (1863–1875)
 - C.2. **Kohner Adél** (1866–?), férje **dr. Dalnoky (Dalnoki) Béla** (Bernát) (1856–1912) köz- és váltó ügyvéd, Kohner Adolf Fiai cég jogtanácsosa
 - C.3. Kohner Paula (1868–?), férje Schwarz (Schwartz) Gyula (1862–1936) okányi (Békés vm.) földbirtokos
 - C.4. Kohner Margit (1869–?), férje Léderer Rezső (Lederer Rudolf) birtokos
 - C.5. **Kohner Helén** (1872–?), férje **dr. báró Kohner Adolf** (1866–1937)
 - C.6. Kohner Aranka (1873–?), férje a prágai származású Elbogen Károly (1865–1922) birtokos

C.7. **báró Kohner Simon Vilmos** (Willy) (1877–1943), katolizált, feleségei (1.) Keppich Vera, (2.) Basch Szeréna, (3.) **Schmidt Franciska** (?–1950)

- gyermekai Schmidt Franciskától:
- D.1. báró Kohner Zsuzsanna Mária, férje dr. Henyey Károly
 - D.2. báró Kohner Franciska, férje Földváry Miklós

C.8. **Kohner René** (Renée) (1878–?), férje **báró Kohner Alfréd** (1872/1873–1912)

B.2. **Kohner Károly** (1841–1894), felesége **Kohner Károlyné** szül. **Stein Ida** (1846–1875)

- gyermekai:
- C.1. Kohner Hermina (1857–1863)
 - C.2. **dr. báró Kohner Adolf** (1866–1937), felesége **dr. báró Kohner Adolfné** szül. **Kohner Helén** (1872–?)
- gyermekai:
- D.1. báró Kohner Károly Emil (1891–1916, hősi halált halt)
 - D.2. **báró Kohner Ida** (1895–1944/1945) festőművésznő, férje **Farkas István** (1897–1944) festőművész
 - D.3. báró Kohner Lujza Amália (1898–?), férje báró Dirsztay Gedeon igazgató (1890–1961)
 - D.4. báró Kohner Katalin (1907–?), férje dr. Lukács Antal igazgató

B.3. **Kohner Henrik** (1844–1913), felesége **Kohner Henrikné**, szül. **Kohner Matild** (1852–1925)

- gyermekai:
- C.1. Kohner Aliz (Alice) (1876–?), férjei (1.) Lederer Károly, (2.) gróf Keglevich Pál (1887–1936)

B.4. **Kohner Ágoston** (Ágost) (1847–1907), felesége Kohner Ágostonné szül. Stein Róza (1853–1933)

- gyermekai:
- C.1. **báró Kohner Alfréd** (1872/1873–1912, felesége **báró Kohner Alfrédné** szül. **Kohner René** (Renée))
- gyermekai:
- D.1. **báró Kohner Imre István**
 - D.2. **báró Kohner Miklós György**
 - D.3. báró Kohner Lujza Augustta (1909–1975)

D.1 **báró Kohner Imre István** (1900–1944), felesége a holland származású **Kohner Imre Istvánné** szül. **Menko-Hartogensis Alice**

gyermeke: E.1. **báró Kohner Jenő György** anglikán lelkész (1931–2009),
felesége **Kendrick Joan Margit**
gyermekei: F.1. **báró Kohner Miklós (Nicholas) (?-?)**
F.2. báró Kohner István (Stephen) (?-?)
F.3. báró Kohner Ilona (Helen) (?-?)

D.2. **báró Kohner Miklós György** (1903–?), felesége Böszörményi Andrea
gyermekei: E.1. báró Kohner Erzsébet (1926–)
E.2. báró Kohner Éva (1928–)

D.3. báró Kohner Lujza Augusztá (1909–1975)

C.2. **báró Kohner Jenő** (1876–1918), felesége nincs , Balogh Etel (?-?) magánzótól született
gyermekei: B.1. Balogh Jolán Etel (?-?)
B.2. Balogh Alfréd (?-?)
B.3. Balogh Etel (?-?)

A.2. Kohner Teréz (?-?), férje Lieblich Mór

A.3. Kohner Éva (?-?), férje Fleisch Ábrahám

A.4. **Kohner Henrik** (1804/1805–1874), felesége **Kohner Henrikné** szül. **Porges Júlia Anna** (1829–1883)

gyermekei: B.1. Kohner Helén (Helene, Ilona), férje Schwarz Sámuel (Samu) nagyvárad birtokos (gazdász)
B.2. **Kohner Augusztá (Auguszte)**, férje **Brüll Ármin (Hermann)** nagykereskedő (1833–1899), elváltak
B.3. **Kohner Matild (Matilde)**, férje **Kohner Henrik**
B.4. **Kohner Károly Jakab** (1850–?), felesége **Kohner Károly Jakabné** szül. **Fischl Jenny dirstai** (1857–1880)
B.5. Kohner Lajos (1853–1854)

A KOHNER CSALÁD/KLÁN FEJEI

<i>Név</i>	<i>Korszak</i>
Kohner (Kuhner) N. (?-?)	?
Kohner (Kuhner) Adolf (1814/1815–1860)	1860 előtt
Kohner Henrik (1804/1805–1874)	1860-tól 1870-es évek eleje
Kohner Zsigmond (1840–1908)	1870-es évek elejétől 1908-ig
dr. báró Kohner Adolf (1866–1937)	1908-tól 1937-ig
báró Kohner Simon Vilmos (Willy) (1877–1943)	1930-as évek elejétől 1943-ig
báró Kohner Imre István (1900–?)	1940-es évektől – ?

A KOHNER ADOLF FIAI CÉG TÁRSTAGJAI (BELTAGJAI):

<i>idő</i>	<i>társtag</i>	<i>társtag</i>	<i>társtag</i>
1872	Kohner Zsigmond	Kohner Ágoston	Kohner Károly
1895	Kohner Zsigmond	Kohner Ágoston	dr. Kohner Adolf
1910	Kohner Alfréd	Kohner Jenő	dr. Kohner Adolf
1921	báró Kohner Willy	dr. báró Kohner Adolf	–
1930	báró Kohner Willy	dr. báró Kohner Adolf	báró Kohner Imre István
1942	báró Kohner Willy	báró Kohner Imre István	–

A BÉCSI UTCA 8. SZÁM ALATT MŰKÖDŐ CÉGEK

<i>Cégnevek</i>	<i>Alapítás</i>
Kohner Adolf Fiai (1916–1936)	1872
Szegedi Kenderfonógyár Rt.	1890
Magyar Elektro-Osmose Rt.	1920
Agros Mezőgazdasági Kereskedelmi Rt.	
(előtte Tiszavidéki Mezőgazdasági és Ipari Rt.)	1920
Keszthelyi és Társai Bank Rt.	1920
Demecseri Ipartelepek Rt.	1921
Erőátviteli és Világítási Rt.	1921
Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár Rt.	1922
Mercatura Textilforgalmi Rt.	1923
Magyar Bélésszövetgyár Rt.	1924
Zea Termény és Árúkereskedelmi Rt.	1925
Nagygyantéi és Geszti Földbérő Rt.	1926

JEGYZETEK

- Gróf Tisza István (1861–1918), Simonyi-Semadam Sándor (1864–1946), gróf Teleki Pál (1879–1941), és gróf Bethlen István (1874–1946).
- A patriklán csoportba a nemzetség összes férfitagja, nem házas nők és a férfiak feleségei tartoznak bele. A matriklán magába foglalja a nemzetség összes nőtagját, nem házas férfiakat és a nők férjeit. Az avunkuklán olyan csoport, ami magába foglalja az anyai nagybácsit és nővére gyermekeit, illetve azok leszármazatóit. (avunkulátus=anyai nagybácsi és nővére közötti viszony) *Bodrogi* 1957: 46–47.
- „*Kohner Adolf, amióta ő a szenior, mindig csinált valamit, de nem mindig csinálta azt, ami kellett.*” *Radnóti* 1929: 107.
- Részletesen lásd az 1877. évi XX. törvénycikket, ami szabályozta a gyámságot és gondnokságot. *Vladár* 1943. I.: 623–671.
- A források hiánya miatt nehezen lehet rekonstruálni a nyugat-európai kiindulási pontjaikat és a magyarországi költözésük menetét. Valamennyien askenáz zsidók voltak, és a német kultúrkör hatása alatt álltak.
- Sváb Lőrinc (Schwab Lörinz, Lorenz Schwab) (1797–1883) nagykereskedő, földbirtokos, Lörintz Schwáb/Schwáb Lőrinc egyéni cég tulajdona. VII.2.e Cg. 1876/75, IV.1411.b 1874/09884, Kohner Károlyné sz. Stein Ida hagyatéki és gyámsági ügye, IV.1411.b 1883/00301 Sváb Lőrinc hagyatéki ügye.

7. XV.20.2 izraelita (neológ) születési anyakönyvek, A24 tekercs, 63.
8. A gründolás egyéni vagy társas cégalapítást, a Gründerzeit alapítási időszakot (korszakot) jelent, a gazdaságtörténeti szakirodalom az 1867 körüli időszakra teszi. Cégbírószági forrásokban több alapítási korszakot fedezhetünk fel: kezdeti, lassú időszak (1841–1863, néhány cég 1841 előtt is létezett), rohamos kezdet (1864–1875), aranykorszak (1876–1914), az aranykorszak folytatása, a kisebb megtorpanások időszaka (1915–1945), a hanyatlás, átalakulás, a szocialista gazdaságba való átmenet (1946–1949). VII. 3. c (1875. előtti), VII. 2. e.; Pesti (1875-től) cégbírószági iratok, egyéni és társas mutatók és cégjegyzékek.
9. Pest népessége 1854-ben 109 000 főt számlált, ebből zsidó vallású 20 394 ember volt. *Fényes* 1857: 268–269.
10. Az ország területén nyolc váltótörvényszékeket állítottak fel: Pesten, Pozsonyban, Sopronban, Károlyvároton, Aradon, Debrecenben Eperjesen, Fiumében.
11. Váltótörvényeket lásd részletesen: *Márkus* 1896–1897: 109–145.
12. 1864. január 21-i 10.736. számú udvari rendelet, *Vályi* 1906: 10; *Kuncz* 1922, I. rész: 18.
13. Társas cégek: betéti társaság, közkereseti társaság, részvénytársulat (részvénytársaság), szövetkezet, majd 1930-tól korlátolt felelősségű társaság.
14. Szabályozta a cégbejegyzési kötelezettségeket is, minden kereskedő és iparos – 10–300 forintig terjedő pénzbüntetés terhével – köteles volt bejegyeztetni magát, ha egyenes adója meghaladta 40 forintot Pest-Budán, 10 ezernél nagyobb városokban 30 forintot, kevesebb lakosú településeken 20 forintot. *Vályi* 1906: 10.
15. 1872. évi VIII. tc., ipartörvény, 1884. évi XVII. tc. ipartörvény, 1880. évi XXXI. tc. helyiérdekű vasútról és annak módosítása, kiegészítése 1888. évi IV. tc. A törvényeket lásd részletesen: *Márkus* 1896–1897.
16. Az első adatok egyike 1852-ből való. 1873-ban kiadott nyilatkozatban Kohner Henrik említi, hogy fél évszázada alapították a Kohner Henrik és Testvérei céget. Kohner Henrik és Testvérei VII.3.c Cg. VIII 978/1864, VII.2.e Cg. 1876/447
17. Valószínűleg közkereseti társaság formában (nyilvános társaság, offene Handelsgesellschaft, Kompanie, Erwerbsgesellschaft) működött, amit a közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól szóló 1840. évi XVIII. tc. a közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól szóló törvény, 1864. évi udvari rendelet, majd később a 1875-ös kereskedelmi törvény szabályozta.
18. IX. 44 Cassa Buch des königl. Privilege. Grosshandels Gremiums in Pest, 2. Kötet, 12, 15.; Adolph Kohner (Kuhner) neve mellett ott szerepel Ignaz Brüll, Leopold Dalnoky, Sam. F. Goldberger, Phillip Gomperz, M. Gschwindt, S.W.S. Schosberger, Phillip Strasser, Lorenz Schwab, Carl Ullmann, M. G. Ullmann, Anton Valero, M. W. Wahrmann, Albert v. Wodianer, Julius Wolfner. *Fényes Elek* szerint 1854-ben 2000 kereskedő élt Pesten, amiből 189 nagykereskedő volt. *Fényes* 1857: 268, 269.
19. Az 1851-ben kiadott helytartótanácsi Ideiglenes Utasítás biztosította a szabad kereskedelmet és ipari tevékenységet, lehetőséget biztosított a zsidó származású nagykereskedőknek.
20. Az 1864 előtti váltótörvényszék cégiratai nem maradtak fenn, ezért homályos a cég előtörténete. Kohner Henrik és Testvérei: VII.3.c Cg. VIII 978/1864, VII.2.e Cg. 1876/447
21. Eredetileg Nádor utca 17. szám volt.
22. Következő helyiségekből állt: 1. előszoba, 2. díszes szoba, 3. dolgozószoba, 4. hálószoba, 5. szalon (reprezentációs helyiség), 6. hálószoba, 7. fürdő- és mellékszoba, 8. szobalány szoba, 9. cselédszoba, 10. éléskamra, 11. konyha. IV.1411.b 833/1879, Kohner Zsigmondné szül. Schosberger Lujza hagyatéki ügye.
23. Kohner Henrik és Testvérei VII.3.c Cg. VIII 978/1864, VII.2.e Cg. 1876/447
24. 1873. évi 5911. számú rendelet.

25. Fischl Testvérei (Brüder & Fischl) céget 1857-ben alapították, és 1894-ig állt fenn, termény nagykereskedéssel foglalkoztak.
26. Belváros, Lipótváros kerületében voltak pénzügyi és ipari cégek többsége. A city elnevezést gyakran használta a korszak gazdaságtörténeti irodalma, sajtója és a gazdasági élet képviselői: pl. *Virág* 1930. passim.
27. *A Pesti Lloyd Évkönyve 1853-ra*. Pest, 1853, névsor.
28. *A Pesti Lloyd-Társulat Évkönyve*, német nyelvű lapja a *Pester Lloyd*, 1854-ben indult.
29. *A Pesti Lloyd Évkönyve*. Pest, 1853–1872, és 1873–1939, névsorok.
30. *Radnóti* 1929: 109.
31. 1864-ben báró Kochmeister Frigyes (1816–1907) alapította, aki terménykereskedelemmel és drogériával foglalkozott.
32. *Félegyházi* 1896, II. kötet, függelék, Gabonacsarnok alapszabályai (1854–1856): 1–8.
33. 1783. Systematica gentis judaicae regulatio c. kiadott rendelete. Magyar zsidó lexikon. Budapest, 1929., 389. http://www.hebraisztika.hu/szovgyujt/KG_chrest_074.pdf
34. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaseirtehum Österreich. Wien, 1860., 81–82. betreffend die Besitzfähigkeiten der Israeliten.
35. 1867. évi XVII. tc., az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében, 1895. évi XLII. tc., az izraelita vallásról lásd részletesen: *Márkus* 1896.
36. Kocsóhát (Kocsóhát pusztja) a Torontál vármegye északi részén Óbesenő és Valkány községek határában terül el.
37. IV.1411.b 1874/09884 Kohner Károlyné sz. Stein Ida hagyatéki és gyámsági ügye.
38. „...báró Balassák ősuradalma... izraelita Kohner testvérek birtokába került”. *Vasárnapi Ujság*. 1863. X. 25., 43. sz., 383. Kékkő a Balassa bárói család ősi fészke Nógrád vármegyében feküdt.
39. Szászberek 1949-ben lett önálló település Alsó- és Szászberek egyesüléséből, addig Besenyszöghöz tartozott. A község Jász-Nagykun-Szolnok vármegye északnyugati részén, a Zagyva bal partján terül el.
40. Báró Orczy György (1788–1871) cs. kir. kamarás, főrendi ház örökös tagja, újszászi uradalom tulajdonosa, kitűnő gazdálkodó
41. Cégnévváltozatok: Erzsébet Gözmalom Rt., Erzsébet Gözmalom Részvénytársulat, Erzsébet Malom. 1926-ban beolvadt az 1866-ban alapított Budapesti Gözmalmi Rt.-be. VII.3.c VIII 1869/278, VII.2.e régi Cg. 1550/1876, Cg. 1217, Okm. 59.
42. Temesvári Pannonia Gözmalom Társulatot 1870-ben alapították a bánsági, temesvári gabonakereskedők.
43. Pannónia Gözmalom Társaságot 1863-ban alapította Wahrmann és Fia cég, melynek elnöke Wahrmann Mór bankár, aki a XIX. század második felének meghatározó pénzügyi vezérégyénisége volt. Ott volt Ágoston, Károly, Henrik és Zsigmond is. Ténylegesen Ágoston vett részt a vállalati irányításban, Henrik felügyelő-bizottsági tag lett, Zsigmond a családi vállalatot és a PKMK-t képviselte. VII.2.e Cg. 845/1876, Okm. 45
44. VII.2.e régi Cg. 1550/1876, Cg. 1217, Okm. 59.
45. Hungária Árpagyöngy- és Köleshántoló Gyár Rt. VII.2.e Cg. 1892/133, Okm. 482, A vállalat 1897-ig működött. Brüllék családi cége a Brüll Henrik és Fiai 1864 és 1909 között állt fenn és termény nagykereskedelemmel foglalkozott. A család legfontosabb tagjai Brüll Henrik és fiai Ármin (Hermann), Zsigmond volt.
46. 1868-ban alapították az Angol-Magyar Bankot, székhelye a Thonet udvarban volt, 1875-ben igazgatósági tagjai voltak Sigmund Kohner, M. Wahrmann, dr. M. Falk, Wilhelm v. Tóth elnök és főkönyvelő Láczy Leó. Magyar Compass, szerk. *Mihók Sándor*. Budapest, 1875: 4–5.

47. PKMB VII.2.e régi Cg. 1276/1876, Cg. 202, Okm. 52, Hegedüs 1917., II. kötet: 459–461.

48. Teljes neve Magyar Helyi Érdekű Vasutak Rt., VII.2.e régi Cg. 271/1892, Cg. 276, Okm. 496.

49. 1879-ig Deutsch, 1897-ig hatvani Deutsch, 1910-ig Hatvany-Deutsch 1910-ig báró Hatvany-Deutsch, 1911-től báró Hatvany.

50. Cégnévváltozatok: Nagysurányi Cukorgyár és Finomító Rt., Nagy-Surányi Cukorgyár és Finomító Rt., Surányi Cukorgyár és Finomító Rt., Nagysurányi Cukorgyár Rt.

51. A cukorgyár elnöke a Hatvany-Deutsch család tagjai közül került ki.

52. 1894-ben dr. Kohner Adolf, 1908-ban Kohner Jenő, 1919-ben báró Kohner Willy lett igazgatósági tag. Nagysurány és a gyár 1918 végén az új hatalom, a csehszlovák fennhatóság alá került. 1919-ben alapszabályt módosított a Kohner és a Hatvany család. Amelynek értelmében a központ Šurany-ba (Nagysurány) került, új cég nevet kapott (Velke Suransky Cukrovar Raffinaria). A budapesti királyi cégbíróság 1925-es törlése folyamán szűnt meg magyar története.

53. Mezőgazdasági Cukorgyárt 1907-ben alapították 2 000 000 koronával.

54. A Schossberger családnak nem ez volt az első cukorgyára, 1869-ben 23 000 ft alaptőkével az Angol-Magyar Bank segítségével létrehozták az aszódi cukorgyárt. A gyár cukorrépa- és vízhiánnyal küszködött, a szakszerűtlen üzemvezetés miatt 1874-ben megszűnt, 1875-ben leszerelték.

55. A gyár elnökei Schossberger Henrik (1833–1899), majd utódja, fia báró Tornay-Schossberger Rezső (1862–1939), akinek a felesége Brüll Ármin lánya, Brüll Teréz volt. A német nemzetiségű, brünni származású báró Offermann Győző, a Petőházi Cukorgyár Rt. tulajdonosának felesége Schossberger Ilona, báró Dirsztay (Fischl) Béla felesége Brüll Irén, fiúk, báró Dirsztay Gedeon felesége pedig báró Kohner Lujza Amália (1898–?) volt.

56. Selypi Cukorgyár Rt. VII.2.e régi Cg. 32/1890, Cg. 2500, Okm. 390

57. Újszász-Jászapáti Helyi Érdekű Vasút Rt., ami később Jászsági Helyi Érdekű Vasút Rt. lett a neve, cég székhelye Jászladyban, majd Szolnokon és Jászapáti volt.

58. Osztrák részről a K. K. priv. Österreichische Länderbank vett részt., 1885. évi XVIII. tc. (a bihari és békési helyi érdekű vasutaknak engedélyezésére és segélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában) engedélyezte a vasút építését. A cég igazgatósági tagja volt Kohner Zsigmond, Károly, Ágoston, majd Alfréd, felügyelőbizottsági tag lett a rokon dr. Dalnoky Béla ügyvéd, akinek felesége volt Kohner Adél, Brüll Henrik Fiai cég tulajdonosai, Brüll Ármin és Zsigmond, Bihar vármegye képviselői Mórincz Pál országgyűlési képviselő, igazgatóság elnöke, majd elnöki utódja gr. Tisza István (későbbi miniszterelnök), gr. Tisza Kálmán és Beöthy Andor alispán és Lánchy Leó PMKB elnök. Bihari Helyi Érdekű Vasutak Rt. VII.2.e régi Cg. 90/1887, Cg. 2093, Okm. 306

59. Bács-Bodrog Vármegyei Helyi Érdekű Vasutak Rt.-t 1889-ben alapította a PMKB és ez által részvényes lett Kohner Zsigmond. Brassó-Háromszéki Helyi Érdekű Vasutak Rt. alapításában szintén részt vett a PMKB 1890-ben.

60. Dr. Dalnoky Béla (1856–1912) köz- és váltó ügyvéd, Kohner Adolf Fiai cég jogtanácsosa és több részvénytársaság felügyelő-bizottsági tagja, közgyűlések jegyzőkönyv vezetője.

61. Felsőmagyarországi Bánya- és Kohómű Rt. VII.2.e Cg. 1356, Okm. 410, Hernádvölgyi Magyar Vasipar Rt. VII.2.e régi Cg. 41/1895, Cg. 3264, Okm. 674.

62. Bleier és Weisz VII.2.e régi Cg. 86/1885, Cg. 5415.

63. Bleier és Weisz VII.2.e régi Cg. 86/1885, Cg. 5415, Szilágyi Gábor, *Káposztás* 1976: 31–39.

64. Első neve a gyárnak: Magyar Általános Műtrágya-, Kénsav- és Vegyi Ipar Rt. (1890–1892), Alapítók: Kohner Ágoston, Kohner Zsigmond, báró tornyai Schossberger Nándor, báró tornyai Schossberger Zsigmond, Lánchy Leó, Spitz Árpád, Spitz Lipót, Bisicz Lajos, Machlup Adolf.

65. VII.184. 1743/1894, német nyelvű felosztási szerződés.

66. Több régi és új lexikon, családtörténeti adattár, művészeti tanulmány tévesen említi, hogy az édesapja Kohner Zsigmond. Gudenus 1993., II. kötet (K–O): 88–90; 1999., V. Kötet: 137–139; *Lipták* 2010, in: Megtalálható-e a múlt? Tanulmányok Gyáni Gábor 60. születésnapjára. Budapest, 2010: 500–519.

67. A Kohner gyűjtemény létrejöttének virágkora 1904 és 1914 közötti időszakra tehető. Báró Kohner Adolf gyűjteménye. Budapest 1934. (Ernst Múzeum aukciós füzetek) 3–6; A Művészszáz 1909–1914. Modern kiállítások Budapesten. Budapest, 2009: 61–62.

68. Részletesen: *Molnos Péter*: Kohner Adolf gyűjteménye. *Artmagazin*. 2004./1. 17–23; *Molnos Péter*: Kohner Adolf gyűjteménye. Budapest, 2006; www.kiselbach.hu

69. VII.184. 0215/1898, 0216/1898 jegyzőkönyv okiratok letételéről, lásd részletesen *Baross* 1893.

70. Angol-Osztrák Bank Budapesti Fiókja, VII.2.e régi Cg. 148/1880, Cg. 252, Okm. 192

71. A báró cím nem egyedüli volt a zsidó származású nagykereskedő, nagyiparos és bankár családoknál, az első, aki megkapta 1874-ben Wodianer Mór, utolsó, aki megkapta Weiss Manfréd és Wolfner Tivadar voltak. Összesen 26 család kapta meg a bárói rangot főrendiházi tagsági jogosultság nélkül, természetesen érdemeik elismerésér néhányan tagjai lettek. www.mol.arcanum.hu, Királyi Könyvek, K72.698, 72.894, 72.895, 72.896

72. Hungária Jaquard Szövőgyár Rt. előtt az Első Magyar Szövő- és Kötőgyár Rt.-ben voltak részvényesek 1889–1894 között. A vállalatot 1885-ben alapították, és a rokon Dirsztay család és a PMKB érdekeltségében volt. Központi irodája Budapesten, szövőgyára Vácott volt. Hungária Jaquard Szövőgyár Rt. VII.2.e Cg. 1494, Okm. 2471

73. A bozeni konzervgyár a Zwölfmalgreini Konzerv Gyümölcs és Főzelékkonzervgyár (1872-ben már működött) érdekeltsége volt.

74. Igazgatósági tagja volt gr. Teleki Géza nagybirtokos, belügyminiszter, Kada Elek kecskeméti polgármester, Papura Ferenc Földhitelbank vezérigazgatója, nemzetgyűlési képviselő, Engel Pál Földhitelbank Rt. alelnöke, igazgatósági tag, Angol-Osztrák Bank képviselője, cégvezetője, Wetzler Bernát bécsi nagykereskedő, főtanácsos Első Kecskeméti Konzervgyár Rt. VII.2.e Cg. 35.211, Okm. 7615.

75. Báró Madarassy-Beck Gyula bankár, báró Born Frigyes bányatulajos, Király Automobil Rt. ig. tagja, báró Podmaniczky Béla nagybirtokos, cs. és kir. huszárcapitány, gróf Károlyi Imre György nagybirtokos, felsőházi tag, gróf Edelsheim-Gyulai Lipót festőművész, felsőházi tag, örgróf Pallavicini György nagybirtokos, államtitkár, Bárdi József Automobil Rt. VII.2.e régi Cg. 429/1907, Cg. 2322, Okm. 1579

76. Beöthy László (1873–1931) a korszak egyik ismert újságírója és színházigazgatója volt, apja Beöthy Zsolt irodalomtörténész, anyja a híres színésznő Rákosi Szidi volt.

77. Schöpflin 1931, IV. köt.: 393; Unió Színházüzemi és Színházépítő Rt. VII.2.e

78. Az adóságok levonásával a tiszta vagyón 3 770 158,62 korona volt.

79. VII.12.b 187.826/1918 báró Kohner Jenő hagyatéki ügye.

80. Tiszavidéki Mezőgazdasági és Ipari Rt. (1922-től Agros Mezőgazdasági Kereskedelmi Rt.): VII.2.e Cg. 10425, Okm. 3795, Zea Termény és Árukereskedelmi Rt.: VII.2.e Cg. 25071, Okm. 6472.

81. Magyar Dohánykereskedelmi Részvénytársaság, a báró Herzog család tulajdonában lévő cég, VII.2.e Cg. 1892/442, Cg. 1235, Okm. 507

82. Alapítás: 1893-ban., VII.2.e Cg. 1893/249, Cg. 1098, Okm. 545, üzleti érdekeltség 1920-tól 1937/1938-ig.

83. *Radnóti* 1929: 107.

84. Kereskedelmünk és iparunk az 1922. évben. Budapest, 1924: 290–293.

85. Gróf Zichy Béla Urkuti Bányaművei Rt. Cg. 17532, Okm. 4906.
 86. 1926-ban csödbe ment cégről leltárt készítettek, amelyben 7636 tételt vettek fel. Itt darab-számok nem szerepeltek és összesen a 18 173 971 750 koronát ért. XI. 1195. Unió Színházüzemi és Színházépítő Rt. iratai, csöddeltár-könyv.
 87. Első Kecskeméti Konzervgyár Részvénytársaság: VII.2.e Cg. 35211, Okm. 7615, Labor Bizalmi Rt.: VII.2.e Cg. 2206, USZ 40775, Okm. 8067.
 88. *Kempelen* 1937, I. köt.: 133–135.; Farkas Istvánról: *S. Nagy* 1994.
 89. XV.37.c 649 betétszám.
 90. Nagyszentmiklósi dr. Dréhr Imre (1889–1936) közgazdász, Lloyd Bank Rt. ügyvezető igazgatója, Enying országgyűlésiképviselő és államtitkár lett. Dréhr Imre bírósági ügye. VII.5.c 3635/1932.
 91. Dr. Vass József (1877–1930) kalocsai nagyprépost, vallás- és közoktatásügyi miniszter.
 92. 16 ezer pengő adósság, 2 ezer pengő kamat.
 93. *Egyenlőség*, 1937. február 4., 6. szám, 1. (Zsidó politikai hetilap.)
 94. Laboratórium Védőoltóanyagok Termelésére Rt. VII.2.e régi Cg. 79/1904, Cg. 2228, Okm. 1206, Dr. Pápay-féle Oltóintézet és Szérumtermelő Rt. Cg. 7676, Okm. 3349.
 95. *Központi Értesítő*, 1944. 23. szám 731.
 96. 600/1945. M. E. számú rendelete, 1945. évi VI. törvény felszámolta nagybirtokrendszert.
 97. *Fodor Oszkár*-féle Magyar Közgazdasági Kompass. 1947/1948., Budapest, 1948. II. kötet, 231.; Hungária Jaquard Szövőgyár Rt. VII.2.e USZ betét 40 229, 1948. évi XXXVII. törvény a nemzeti vállalatról, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8319>
 98. Kohner család közlése, VII.233. 0289/1950 Kohner Vilmosné özv. Schmidt Franciska hagyatéki ügye.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltára

- IV.1411.b Budapest Székesfőváros Árvaszékének iratai. Általános iratok
 VII.2 e Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai. Cégbírói iratok
 VII.3.c Pesti Első Bíróságú Királyi Váltótörvényszék (1854–1861 között Pesti Császári és Királyi Kereskedelmi Törvényszék) iratai. Egyéni és társas mutatók és cégjegyzékek
 VII.5.c Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék. Büntető perek iratai
 VII.12.b Budapesti Központi Királyi Járásbíróság, peres és peren kívüli iratok
 VII.184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai
 VII.233 Hajdú János közjegyző iratai
 IX.44 A Pesti Nagykereskedelmi Testület könyvei
 XI.1195 Unió Színházüzemi és Színházépítő Rt. iratai
 XV.20.2 Izraelita (neológ) születési és halotti anyakönyvek másolatai
 XV.37.c Telekkönyvi és ingatlan-nyilvántartási iratok gyűjteménye, Pesti telekkönyvi betétek

Levéltári források rövidítései:

- BFL – Budapest Főváros Levéltára
 Cg. – cégszám (1876–1949 között keletkezett cégiratok)
 régi Cg. – régi cégszám (1864–1875 között keletkezett cégiratok)
 Okm. – okmánytári iratok
 USZ – újraserkesztett

Internetes oldalak:

- www.hebraisztika.hu
www.kieselbach.hu
www.magyarzsido.hu/Fogalomtar
www.mol.arcanum.hu, Királyi Könyvek
www.1000ev.hu

FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS RÖVIDÍTÉSEK

- A Művészház 1909–1914. Modern kiállítások Budapesten. Budapest, 2009., (Magyar Nemzeti Galéria kiállítási katalógusa.)
 A Pesti Lloyd Évkönyve 1853-ra. Pest, 1853.
 Adalékok Szolnok megye történetéből, szerk. *Botka János*, I–III. kötet, Szolnok, 1989.
 Allgemeines Reichs- das Kaiserthum Österreich Gesetz- und Regierungsblatt für Wien, 1848–1852.
Bácskai Vera: A vállalkozók előfutárai. Nagykerekedők a reformkori Pesten. Budapest, 1989.
Bácskai Vera: Városok és polgárok Magyarországon. I–II. kötet, Budapest, 2007.
 Bárány Kohner Adolf gyűjteménye. Budapest 1934. (Ernst Múzeum aukciós füzetek)
Baross 1893
Baross Károly: Magyarország földbirtokosai. Budapest, 1893.
Berend T. Iván – Ránki György: Magyarország gazdasága az első világháború után. 1919–1929. Budapest, 1966.
Berend T. Iván – Ránki György: Magyarország gyáripára a második világháború előtt és a háború időszakában, 1933–1944. Budapest, 1958.
Berend T. Iván – Ránki György: Magyarország gyáripára, 1900–1914. Budapest, 1955.
Bodrogi 1957
Bodrogi Tibor: A néprajzi terminológia kérdéséhez. Társadalomszervezet: vérségi kapcsolatok. *Ethnographia*, 1957.
 Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig. IV. kötet, szerk.: *Vörös Károly*, írta: *Spira György, Vörös Károly*, Budapest 1978. In: Budapest története. Budapest, 1973–1980. I–V. kötet, főszerk. *Gerevich László*.
Deutsch Antal: A Pesti Lloyd-Társulat, 1853–1903., Budapest, 1903.
Eckhart Ferenc: A magyar közgazdaság száz éve. Budapest, 1941.
Egyenlőség, 1937. február 4., 6. szám.
Engel Emil–Bartha László: A budapesti tőzsde története 1864–1914. I–II. kötet, Budapest, 1914.
Félegyházi 1896
Félegyházi Ágost: A Budapesti Tőzsde története. 1864–1895. I–II. kötet, Budapest, 1896.
Félegyházi Ágost: Das Buch der Budapester Börse. Budapest, 1895.
Fényes 1857
Fényes Elek: Az ausztriai birodalom statisztikája és földrajzi leírása. Pest, 1857.
Fodor Oszkár-féle Magyar Közgazdasági Kompass. 1947/1948., Budapest, 1948. II. kötet.
Gelléri Mór: A magyar ipar úttörői: élet- és jellemrajzok. Budapest, 1887.
Gelléri Mór: Ipartörténeti vázlatok. Budapest, 1906.
 Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. Budapest, 1993.
Gudenus János-Szentirmai László: Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások. Budapest, 1989.

Gyáni Gyábor: Generációk a történelemben. In: Generációk a történelemben. Nyíregyháza, 2008.

Halmos Károly: Családi kapitalizmus. Budapest, 2008.

Halmos Károly: Vállalkozói csoportok a századfordulón Magyarországon. *Szociológia*, 1983. 3. szám

Hegedűs 1917

Hegedűs Lóránt: A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank keletkezésének és fennállásának története. Budapest, 1917., I. –II. kötet

Hof- und Staats-Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie für.... kötetei, 1876–1918. Wien, 1874,

Holbelesz Aladár: A magyar hitelszervezet története. Budapest, é.n.

Káposztás 1976

Káposztás István: A Szegedi Kenderfonógyár története 1877–1977., Szeged, 1976.

Kempelen Béla: Magyar nemes családok. 1–11. kötet, Budapest, 1911–1932.

Kempelen 1937–1939

Kempelen Béla: Magyarországi zsidó és zsidó eredetű családok. I–III. kötet, Budapest, 1937–1939.

Kereskedelmünk és iparunk az 1922. évben. Budapest, 1924.

Koncz E. Katalin: A Hatvany-Deutsch család. *História*, 1983. 2. Szám.

Kósa Miklós: A pénz urai. I–II. kötet, Budapest, 1922.

Kósa Miklós: Aranyemberek. Budapest, 1927.

Kósa Miklós: Tőkés lexikonja. Budapest, 1929.

Kövér György: A nagy vagyonok legendáriuma. *Café Babel*, 1997., 23. Szám.

Kövér György: A Schosberger-klán. In.: A felhalmozás íve. Budapest, 2002.

Központi Értesítő. Budapest, 1876–1949. (A magyarországi törvényszékek, mint cégbíróság hivatalos közlönye)

Kuncz 1922=Kuncz Ödön: A magyar kereskedelmi- és váltójog vázlata. I–II. kötet. Budapest, 1922

Kügyi Virágh László: A City urai. Budapest, 1930–1934. I–III. kötet.

Landes-Regierungsblatt für das Königreich Ungarn / Magyarországot illető Országos Kormánylap. Buda, 1850–1859.

Lederer Emma: Az ipari kapitalizmus kezdetei Magyarországon. Budapest, 1952.

Lipták 2010

Lipták Dorottya: Mecenatúra, mecénások és a budapesti társadalom néhány aspektusa. In: Megtalálható-e a múlt? Tanulmányok Gyáni Gábor 60. születésnapjára. Budapest, 2010., 500–519.o.

Litván György: Vállalkozók, bankárok, kereskedők. A magyar gazdasági elit a 19. században és a 20. század első felében., Budapest, 1989.

Magyar Compass (Mihók-féle Magyar Compass) Budapest, 1873–1944.

Magyar zsidó lexikon, szerk.: Ujvári Péter, Budapest, 1929.

Magyarország földbirtokosai és földbérleti (Gazdacímár). A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek 1935. évi adatok alapján. Budapest 1937.

Márkus 1896–1897

Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár 1000–1895, szerk. Márkus Dezső, Budapest, 1896–1897.

Matlekovits Sándor: A kereskedelem története. Budapest, 1873.

McCagg, William O.: Zsidóság a Habsburg Birodalomban, 1670–1918. Budapest, 1992.

Mérei Gyula: Magyar iparfejlődés 1790–1848. Budapest, 1951.

Molnos Péter: A Kohner-gyűjtemény. *Artmagazin*, 2004. 1. sz.

Molnos Péter: Kohner Adolf gyűjteménye. Budapest, 2006., www.kiselbach.hu

Pester Lloyd. (Pester Lloyd Társaság német nyelvű politikai napilapja), 1854–1945.

Pester und Ofner Wegweiser. Gemeinnütziger Kalender für alle Stände Ungarns, auf das Schalt-Jahr. Ofen, 1852.

Pólya Jakab: A Pesti Polg. Kereskedelmi Testület és a Budapesti Nagykereskedők és Nagyiparosok Társulat története. Budapest, 1896.

Radnóti 1929

Radnóti József: Pesti pénzoligarchák. Budapest, 1929.

Reichs-Gesets-Blatt für das Kaiserthum Österreich. (Allgemeines). Wien, 1853–1869.

S. Nagy 1994

S. Nagy Katalin: Farkas István. Budapest, 1994.

Sándor Vilmos: A tőkés gazdaság kibontakozása Magyarországon 1849–1900. Budapest, 1958.

Sándor Vilmos: Nagyipar fejlődése Magyarországon 1867–1900. Budapest 1954.

Schöpflin 1931

Magyar színházművészeti lexikon. A magyar színháztudomány és drámairodalom enciklopédiája, Budapest 1931., IV. kötet (szerk. Schöpflin Aladár)

Surányi-Unger Tivadar: Budapest szerepe Magyarország gazdasági életében 1925–1934. I–II. kötet. *Statisztikai Közlemények* 1936.

Szalai Anna (szerk.): Hágár országa: a magyarországi zsidóság – történelem, közösség, kultúra. Budapest, 2009.

Szekfü Gyula: Három nemzedék. Budapest, 1920.

Szilágyi Gábor, Káposztás István: A Szegedi Kenderfonógyár története 1877–1977, Szeged, 1976.

Tomka Béla: A magyarországi pénzügyintézetek rövid története. Budapest–Kalocsa, 1995.

Tomka Béla: Érdek és érdektelenség. A bank-ipar viszony a századforduló Magyarországon, 1892–1913., Budapest, 1999.

Vályi 1906

Vályi Sándor: Magyar cégjog. Budapest, 1906.

Varga László: A hazai nagyburzsoázia történetéből. *Valóság*, 1983.

Varga László: A pénz urai. *História*, 1981. 2. szám

Vasárnapi Ujság. (hetilap), 1854–1922.

Venetianer Lajos: A magyar zsidóság története a honfoglalástól a világháború kitöréséig. Budapest, 1922.

Virágh 1930

Virágh László : A City urai. Budapest, 1930.

Vladár 1943

Vladár Gábor (főszerk.): Magyarország hatályos törvényei. Kiegészítve törvényeket módosító jogszabályokkal. I–III. kötet, 1943.

NORBERT HLBOCSÁNYI
THE ENTERPRISES OF THE KOHNER FAMILY

SUMMARY

The Kohner family had wondered to Pest from Leipzig through the Czech state before 1890. The family got into the stratum of Hungarian business managers and wholesalers (Großhandler) at the beginning of the financial and industrial bloom. Through their system of business contacts newer and newer functions appeared in their family enterprise which were

controlled (and perhaps financed) by a company called Adolf Kohner's Sons. They received barony in 1912 owing to their outstanding achievements in the field of economy and culture. In this way they got into the group of the financial aristocracy, the new economical elite. The acquisition of their status was due to their strong economical system of contacts and the gold of Adolf Kohner's Sons. Baron Dr. Adolf Kohner (1866–1937) who rose the highest on the social ladder was the chairman and member of several economical, social and religious organizations. He also supported artists actively. Among others he was the patron of the painter Adolf Fényes and the Museum of Fine Arts. He did not take part in political life but during his life he had business relationship with four former or future Prime Ministers of Hungary. Mobility and specialization were typical of the Kohner family. Under mobility we mean the flexible change of residence on the one hand, on the other hand we mean the constant enlarging and changing of the functions of the family business. The wealth of the company and the family did not separate, they financed their enterprises, the purchase of products of the fine arts, as regards the expenses connected to everyday life from this.

The family was hierarchic and patriarchic, clan type, generally the oldest male member (senior) stood at the head, and it was him who all the activities were controlled by. The Kohner family knew similar families with economical concern well, they got married between themselves, their descendants helped, supported each other's control of their firms. They had integrated by the end of the 19th century, had assimilated into the majority of the society of Pest, they lost their German-speaking identity which is reflected in archival documents. The unfavourable political periods helped them to be converted into another belief as regards the emigration to Canada.

I tried to outline the history of the Kohner family's enterprises presenting some examples, the rise and fall of an entrepreneurial group. The first and second generations settled in Hungary and established the first enterprise, built up a system of contacts and wealth. The third and fourth generations continued developing the enterprises, acquired estate and title of nobility. The last Hungarian generations did not show outstanding economical talent. They experienced the horror of the Second World War and started a new life in emigration, where they displayed their talent in another field of life. The classical group of corn traders in Hungary disappeared with them.